

ШТРАЈКОВИ РАДНИКА БЕОГРАДА 1903—1914.

Раднички покрет Београда од оснивања Српске социјалдемократске странке и Радничког савеза, од 20. јула 1903. године,¹ добија организовану форму борбе и класну садржину. Овде ће бити речи о активности београдског пролетаријата кроз штрајкачке акције, које су најизразитији облик класне борбе ондашње младе радничке класе. Била је то борба и школа, јер се београдски пролетаријат борио и учио и кроз те, свакодневне борбе, стицао нова искуства, нова знања, да сваким даном све успешније улази у нове борбе које су се ређале.

Положај радничке класе Београда у то време био је више него лош, јер се просечно радно време занатских радника кретало од 12¹/₂ до 14¹/₂, а у фабрикама 11 часова, све уз просечну надницу од 1,35 дин. Овome треба додати још и то да је беспослица обично трајала по четири месеца у години, што је, наравно, умањивало просечну надницу. За храну је тада дневно било потребно за једно лице 1,10 динара, а требало је платити и стан, одело и друге потребе. Ако је радник имао породицу, онда су сви били осуђени на гладовање. Све те околности јако су утицале на то да радници врло често и лако одлуче да штрајкују, па макар и без довољне и потребне припреме. Отуда је разумљиво било и безуспешне борбе, али најчешће ни успеси нису изостајали.

Како су штрајкови била честа појава у лето 1903 године, а понекад и без успеха се свршавали, то је Раднички савез преко свог органа „Радничких новина“ указивао да не треба почињати са штрајком без претходно испуњених

следећих услова: „а) материјалних средстава за дуже време, б) већи број радника заната у коме се мисли објавити штрајк, в) док саме привредне прилике не буду такве да послодавац не може штрајк да издржи“.²

Поводом штрајка радника у Сењском руднику Раднички савез је организовао један велики митинг у београдском хотелу „Таково“ 10. августа 1903. године. На томе митингу је говорено о овом штрајку и незаконитостима које је починила управа рудника и полиција према штрајкачима. Присутно је било пет стотина радника. На митингу је донета и резолуција којом се осуђују како управа рудника, министар привреде тако и полиција.³

У радионици Светозара Величког и Рашића књиговезачки радници су обуставили рад крајем августа 1903. године због неуредне исплате зараде и због тога што се радницима дају уместо новца некакве признанице.⁴

Првог септембра 1903. године у Београду је ступио у штрајк 81 абацијски радник зато што послодавци нису хтели да прихвате радничку тарифу коју су ови поднели 25. августа. Послодавци су хтели да им радници раде и даље 18 часова дневно за надницу од 6 до 8 гроша. Штрајк је трајао 3 месеца иако са веома скромним материјалним средствима. На крају је извојевана тарифа и скраћење радног времена.⁵

У браварској радњи Добривоја Мирковића у Душановој улици, августа 1903. године радници су тражили повећање наднице за 0,50 дин., а радни дан да траје од 6 часова ујутру до 6 часова увече, али како послодавац није хтео

да прихвати ове захтеве, радници су били принуђени да ступе у штрајк.⁶ Крајем новембра у радионици Петра Т. Милића у Коларчевој улици бр. 5 објавили су обућарски радници штрајк због тога што их је мајстор тиранисао и закидао им зараду.⁷

Радничка класа Београда у борби за своја права, за свој бољи живот, за побољшање свога економског положаја имала је против себе не само послодавце већ цео државни апарат буржоаске државе а највише полицију као главног пса чувара буржоаског поретка.⁸

Узрок врло честим штрајковима у то време свакако лежи у тежњи радничке класе да поправи свој економски положај. Побољшање тога положаја ишло је споро због неумешности радника да одмере своје снаге и у правом моменту поведу борбу.

Почетком јануара 1904. године у Београду је избио штрајк радница у фабрици шешира Јечменице и комп. која је била смештена у једној страњари у Кнез-Милошевој улици бр. 92. Штрајк је избио због врло лоших услова за рад, јер је послодавац и онако мале наднице од 1,20 дин. свео на 2—3 гроша, а окончан до половине јануара, јер је послодавац био принуђен да прихвати захтеве радница. Био је то, према писању Драгише Лапчевића, први штрајк жена радница у Србији. Штрајком је руководило Женско радничко друштво.⁹

На Чукарици у фабрици обуће Ђурића и комп. ступило је у штрајк 90 радника, док их је десетак остало на послу. Штрајк је избио пошто послодавац није хтео да прихвати радничке захтеве за повећање наднице. Наднице су заиста биле ниске — мушкарци су зарађивали 2—3 дин., док су жене зарађивале свега 0,50—1,20 дин. дневно. После неколико дана штрајк је окончан пошто је послодавац прихватио радничке захтеве.¹⁰

Није била ретка појава да су радници били принуђени да штрајкују и тако бране своју организацију пошто им послодавац не дозвољава рад у организацији. Такав је случај био и у златарској радњи Радована Пашковића, где се радило од 4 ујутро до 7 часова

увече, па и празником скоро цео дан. Половином јануара у овој радњи штрајковали су радници. Послодавац Пашковић ангажовао је полицију да силом дотера штрајкаче да раде, али су ови изјавили пред полицијом „пристајемо да се вратимо, али да лекарска комисија претходно учини ово двоје: 1) да прегледа радионицу и утврди: може ли се, без опасности по здравље у њој радити; и 2) да утврди колико часова рада може издржати човечији организам без штете по здравље и дужину века“. Послодавац се поплашио и одустао је од даљег присиљавања радника да дођу на посао.¹¹

У радњи код керамичара Густава Витвера у Нишкој улици бр. 26 почетком 1904. године радници су одлучили да бојкотују свога послодавца због тираније коју је овај спроводио према својим радницима.¹² Бајлони је отпустио 9 радника после писања *Радничких новина* о несрећном случају у његовој пивари, те су радници због таквог његовог поступка ступили у штрајк средином марта 1904. Тада је објављен и бојкот Бајлонијевог пива и брашна пошто није хтео да прихвати радничке захтеве. И радници су, после дуге и напорне борбе, изашли као победници, јер је послодавац прихватио радничке захтеве у новембру исте године.¹³

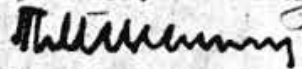
У пролеће 1904. године у Београду је било тешко стање за радничку класу, те је на радничком збору одржаном код „Такова“ 7. марта говорено о поскупљивању животних намирница и мерама потребним против тога. На збору су говорили Димитрије Туцовић, Драгиша Лапчевић и Виљем Пипал, а на крају је донета и резолуција о мерама које је требало предузети да би животне намирнице биле јевтиније и боље.¹⁴

Заиста је тога пролећа било у Србији несносно стање за радничку класу, чији највећи део представљају београдски радници, па је у органу Српске социјал-демократске странке и Радничког савеза, у чланку под насловом „Земља глади“, између осталог и ово писало: „... фразе о благостању у Србији уствари су дрске буржоаске лажи, којима је циљ обмана српског пролетаријата, да мирно сноси своју „судбину“ и да без борбе

Кварту теразијском
 Дунавски райони
 29. јула 1904. год.
 Београд

 Поштом. Управни,

Саопштење у кварту радника.
 Милорад Рабић, радника сарајевског код Брата Нико
 Кола Шиндр, а не друге који имао да се налазио на митингу
 који се одржао 9. јула, код радника Зосејевића, Кобасића
 на митингу, на Булевару Кривца, који се одржао код
 Брата Никола Шиндр, и извршио на јавној окупацији у
 овој је кавацији: што Булевар није био да се придржи кавацији, што
 и он митингује. Булевар је извршио у сарајеву, где му је ово митингује
 а зашто је јавно да има митингује. Милорад, нар, јавно је и митингује

Ваш
 поштомалаз,

 Стор. Кварт. Теразијског

Сл. 1 — Јутарњи рапорт Кварту теразијског 29. јула 1904. године о хапшењу штрајкача. Историјски архив Београда.

умире од глади“. На истом месту, образлажући узроке те беде која је владала у Србији, између осталог се каже: „... зло долази отуда, што Србија не напредује привредно... у мери у којој треба да напредује да би огромна пролетаризована маса нашла зараде, а другим делом отуда, што наши капиталисти имају fine пипке и боље сишу радницима снагу него пауци мухама крв“.¹⁵

Послодавци су проналазили разне начине како би што више експлоатисали своје раднике. Тако, пошто претходне године није успела, јер су се радници одупрли штрајком, у пролеће 1904. Ђурићева фабрика обуће налази форму за повећање експлоатације радника. Уводи рад на парче и кроз то своди радничку дневну зараду на 1,27 до 1,45 динара. Али како се од тога узимало и за болесничку касу, онда је често остало јало раднику свега пола динара.¹⁶

Стање несносно, радници би хтели брзо да побољшају свој положај, те најчешће прибегавају штрајку мада често недовољно припремљено и неорганизовано, па се штрајкови завршавају и без успеха. Зато су Српска социјалдемократска партија и Раднички савез преко свог органа стално указивали како треба штрајк припремити и организовано водити. И тако у једном упутству, између осталог, на крају се каже: „Раднички савез непријављеним и неодобреним штрајковима неће обраћати пажње, неће се за њих ангажовати, нити се може за њих залагати и заузимати. Ми смо противници анархије, која влада у данашњем буржоаском друштву, још мање ћемо је трпети у својој сопственој средини“.¹⁷

Почетком лета 1904. у Београду су штрајковали опанчарски радници.¹⁸ Димничарски радници су имали бедне наднице (1,60—2 динара), иако је општина била одредила таксу за чишћење, јер су послодавци задржавали за себе већи део зараде.¹⁹ Пошто сарачи током јула 1904. године нису прихватили радничку тарифу, радници су били принуђени да ступе у штрајк. Послодавци су покушали да набаве радну снагу интервенисањем код војних власти да неки радници буду пуштени из војске да би тада

могли радити код ових послодаваца. И полиција се умешала у овај штрајк²⁰ (Сл. 1).

Металски радници у Гођевчевој фабрици јула 1904. године штрајковали су. Штрајкачки одбор је био смештен у кафани „Ужички производи“. У кафани „Пивни извор“ 5. јула 1904. године радници штрајкачи држали су свој збор. Споразум није постигнут.²¹ (Сл. 2).

Нису само радници, већ и ученици у фабрикама су штрајковали. Тако августа 1904. године у фабрици кожа код Барловца 19 ученика обуставили су рад зато што им је послодавац хтео да наплати одело које су раније добивали бесплатно.²² А опанчарски радници су, на скупштини свога пододбора одржаној 5. септембра 1904. године, решили да оснују штрајкачки фонд у који ће радници недељно уплаћивати 10 пара. Из овог штрајкачког фонда давана је помоћ радницима који напусте послодавца када овај не признаје тарифу.²³

Септембра 1904. године *Радничке новине* су писале о бедном стању ткачких радника, па се између осталог о томе и ово каже: „... робијашки посао наших радница и радника у текстилној индустрији није ни толико награђен, колико рад робијаша и робијашаца у казненем заводу“. Па ипак послодавац у ткачкој фабрици компаније Лимитед хтео је да продужи радни дан за један час и смањи наднице. Зашто су раници и раднице 14. септембра напустили посао објављујући штрајк. Радници су захтевали да остане дотадашње радно време (12 часова), а награде да се повећају по једну пару од метра. Када су штрајкачи дошли да наплате зараду, пошто се нису могли споразумети, послодавац им је одговорио да је зараду предао за порез. Мислио је да ће их присилити да дођу на посао, али су ови одлучно наставили штрајк до коначне потпуне победе. Послодавац је прихватио тарифу 23. септембра 1904. године и тиме је овај штрајк победоносно завршен. Овај штрајк је успешно окончан зато што је организовано вођен. Од 48 радника у овој фабрици било је пред штрајк синдикално организованих 29, а у борби је учествовало свих 48 радника, јер штрајк-

Позив
 Савез металских радника јавља свима
 металским радницима, даје објавом штрајка
 у фабрици брата Кожевца и даје руководство
 истим узео т. савез металских рад.
 зато одмах све металске раднике да
 неће ниједан ни да ради ни да изради
 носо у фабрици где су њихови радни
 делови раде и шпанским брелаци
 сваку меру
 Савез металских радника

Сл. 2 — Позив металским радницима да се солидаришу са штрајком радника фабрике „Горбевец“. Историјски архив Београда.

брехера није било. За овај штрајк скупљено је добровољних прилога 23,85 дин., а од тога на име помоћи штрајкачима је издато 20,90 дин., те тако за штрајк из синдикалне касе није издато ништа но је остало од прилога 2,95 дин. У прикупљању прилога нарочито се истакло Женско радничко друштво које се залагало за успех овога штрајка. Штрајком је руководио синдикат текстилних и фабричких радника. Дневно су одржаване конференције и по два пута. Труд је уродио плодом.²⁴ Ујесен, кад је послодавац покушао да изигра ову тарифу, синдикат је одмах ступио у дејство ангажујући у томе и Радничке новине,

али је Савез текстилних радника том приликом утврдио да су тарифу нарушавали не само послодавци већ и радници, па је овај Савез преко Радничких новина апеловао на раднике да се строго придржавају потписане тарифе, ако хоће да исту поштују и послодавци.²⁵

Почетком октобра 1904. године Дружина типографских радника објавила је бојкот власницима штампарија који су погазили тарифу. Тарифна комисија типографских радника организовала је збор за 31. октобар 1904. године у друштвеном стану који је био смештен у кафани „Царица Милица“. Поуздано је да је овај збор типографских радника,

на коме се дискутовало о тарифи, одржан 7. новембра и настављен 11. новембра 1904. године. Типографски радници коначно су израдили и усвојили своју тарифу која је требала да ступи на снагу 1. јануара 1905. године. Ради тога тарифна комисија је доставила свим штампаријама своју тарифу да би проучиле и ступиле у преговоре за утврђивање тарифе. Закупац штампарије Д. Димитријевића Миливоје Бођански одбио је сваки преговор и уз то се врло дрско понашао, те су радници ступили у штрајк. Онда је овај послодавац почео клеветати раднике преко стубаца буржоаске штампе. И у штампарији Чеде Стефановића обуставили су посао два радника, јер их је толико свега и било, и четири ученика, а на послу су остала само деца која су тек отпочела да уче.²⁶

Уопште узето, 1904. године радништво Београда имало је просечно радно време од 13 часова, а просечну надницу од 2,93 динара, а уз све то и незапосленост од четири месеца годишње. Због таквог положаја радничка класа је била принуђена да се бори са онолико снаге колико је тада имала да би побољшала свој положај. Штрајковало се за увођење тарифа у којима су постављани као главни захтеви: скраћивање радног времена, повећање наднице и упошљавање организованих радника.

Одмах у почетку 1905. године Главни раднички савез даје упутство како треба радничке организације да воде борбу са послодавцима. У упутству препоручивало се прво преговарање, а ако ово не успе онда да се прелази на директну борбу да би се остварили раднички захтеви који се постављају послодавцима.

Тако су радници из фабрике филцаних шешира Аврама Мошића били принуђени да обуставе посао 24. јануара 1905. године, јер им је послодавац покушао да смањи наднице. Савез текстилних и осталих фабричких радника и радница, после дводневних преговора, 27. јануара успео је да потпише са послодавцем тарифу, којом су заштићени раднички интереси.²⁷ У то време су и раднице из ове фабрике приступиле синдикалној организацији и кроз ову и

саме повеле борбу за повећање својих плата и скраћење радног времена. У штрајк су ступиле 14. фебруара и ову борбу су успешно окончале 19. фебруара.²⁸

Како је и ове године у Београду владала беспослица а са њом и глад, то је пролетаријат Београда одржао 27. фебруара збор против беспослице и глади хиљаде радника.²⁹

У обућарској радионици Официрске задруге у Београду избио је штрајк 7. марта 1905. године зато што је послодавац отпустио два радника који су били покретачи борбе против бездушне експлоатације. Штрајк је успешно окончан почетком маја исте године. Још је трајао штрајк обућарских радника у Официрској задрузи, кад су се овоме придружили 28. марта и кројачки радници, пошто им послодавац није прихватио захтеве. Штрајк обућарских радника успешно је окончан иако је послодавац употребљавао сва средства да угуши штрајк како обућарских тако и кројачких радника. Ангажовали су и војску као штрајкбрехере када нису могли наћи издајника међу радницима чак ни полицијским насиљем. Зато је 6000 београдских пролетера окупљених 10. априла 1905. године на збору на Батал-цамији једнодушно осудило поступке буржоаске власти и пружио пуну подршку штрајкачима.³⁰ Када је овај штрајк, 6. маја 1905. године, успешно окончан кројачки радници Официрске задруге одржали су свој збор на коме су донели резолуцију којом се захваљује на подршци у овом штрајку.³¹ Био је то тријумф београдског организованог пролетаријата, јер је то био успех организоване борбе против буржоаске бездушне и неограничене експлоатације.

Априла 1905. године у Београду је Савез дрводељских радника успешно окончао штрајк столарских радника, јер је успео да повиси цене радовима, да добије десеточасовни радни дан и да се првенствено примају на посао организовани радници.³²

Грађевински радници су одржали збор у Београду 17. априла и на њему говорили о тарифи, јер је прошлогоди-

шњој, коју је склопио Главни раднички савез са општинском управом, ускоро истицао рок.³³

Браварски радници на својој конференцији 13. априла 1905. године одбили су подметнуту тарифу која је била спремљена у корист послодаваца, а изјаснили су се за свој Савез металских радника као јединог представника у одбрани њихових интереса.³³ Иза овога уследио је штрајк лимарских радника у 15 радионица. Тај штрајк је окончан победом радника, како је то констатовано на збору лимарских радника 8. маја 1905. године. Радно време је скраћено од 12 на 10 часова. Минимална надница је утврђена на 2 динара, а максимална се пела до 6 динара.³⁴ Тада су и тесачки радници у Београду успешно завршили свој штрајк.³⁵

Ткачки радници у фабрици платна у Београду ступили су у штрајк 7. маја 1905. године због гажења тарифе која је била потписана пре 8 месеци. Овоме штрајку придружили су се 14. маја и радници фабрике штофа Евгенија Михела. Штрајкачки одбор ткачких радника у Београду одржао је раднички збор 15. маја 1905. године на коме је оштро осуђено мешање полиције у штрајк и чврсто одлучено да се истраје у овој борби.

А 29. маја у Београду је одржан, на иницијативу управе Главног радничког савеза, велики раднички протестни збор на коме се претресало питање о гоњењу радника од стране власти и послодаваца које је нарочито дошло до изражаја у штрајку ткачких радника. На збору је донета и резолуција којом се осуђује полицијско насиље и позива радничка класа у борбу за право борбе. И благодаречи упорној и организованој борби, ткачки радници су успешно окончали оба штрајка, у фабрици платна 30. јуна, а у фабрици штофа 26. јула.³⁶

Маја 1905. године у Београду су штрајковали књиговезачки радници у Државној штампарији. Штрајк је избио због тиранисања радника.³⁷

Келнерски радници, 11 месеци пошто су се организовали, ступили су у штрајк 29. маја пошто им послодавци, и поред скромности поднетих захтева, нису хте-

ли прихватити тарифу. Против овог штрајка удруженим снагама наступали су послодавци и полиција.³⁸

Тарифна комисија Савеза молерско-фарбарско-лакирерских радника објавила је јуна 1905. године штрајк и бојкот радње Стевана Бакше, јер овај није хтео да прихвати радничке захтеве, али после неколико дана када се предомишлио и прихватио радничку тарифу, штрајк и бојкот били су обустављени.³⁹

Опанчарски радници 4. јуна ступили су у штрајк за обнову тарифе, јер им је дотадашњој тарифи истекао рок, али после две недеље штрајк је обустављен пошто је већина радника била ступила на посао.⁴⁰

Савез грађевинских радника организовао је збор грађевинских радника 20. јуна 1905. године у Београду. На њему је донета одлука о ступању у штрајк каменорезачких радника из Толчидера, Бањице и околине пошто послодавци нису хтели прихватити радничку тарифу.⁴¹

Типографски радници у штампарији Д. Димитријевића ступили су у штрајк јула 1905. године пошто послодавац није хтео да прихвати тарифу.⁴²

Штрајк у електричној централи избио је 11. јула, пошто послодавци нису прихватили радничку тарифу поднету још крајем јуна. Радници су захтевали десеточасовно радно време и повећање награда од 3 до 5 пара. Овај штрајк је завршен пре постигнутог споразума, али је ипак био значајан за раднике јер је уздрмао буржоазију.⁴³

У Београду је у свим млиновима поднета тарифа 13. јула и преговори за тарифу вођени су до 17. јула, па како споразум није постигнут, то је објављен штрајк у свим млиновима у Београду. У току овог штрајка лимарски радник Живко Правдић кажњен је од Кварта саваамалског са десет дана затвора „зато што је силом спречавао и претњом одвраћао млинарске раднике млина браће Поповић да не раде“.⁴⁴

Поводом учесталих радничких штрајкова буржоазија је почела да јауче и на то се одазивају и влада и полиција и штампа, али и поред свеукупне офанзиве капитала против пролетаријата бе-

оградска радничка класа наставила је борбу непоколебљиво, јер је правилно схватила да је једини њен пут — пут борбе. Кад је Управа града Београда 13. јула 1905. године под бројем 23723 издала наредбу о радничким штрајковима,⁴⁶ којом је хтела да угуши сваку економску, а тиме и политичку борбу радничке класе (Сл. 3), пролетаријат Београда дигао се на ноге као један човек.

У Београду је 31. јула одржан протестни раднички збор против наредбе о штрајковима на коме је једногласно донета резолуција којом се енергично захтевало повлачење наредбе као незаконите.⁴⁶ Као прва мера после овог збора била је интерпелација социјалистичких посланика у Народној скупштини против наредбе о штрајковима. И ова општа радничка офанзива против ове наредбе уродила је плодом, јер је буржоазија била присиљена да је повуче као незакониту⁴⁷ (Сл. 4).

Типографски радници у штампарији Бојовића и Мићића били су принуђени, због лошег поступања послодавца, да ступе у штрајк 8. августа 1905. г., али без успеха, пошто је послодавац већ био обезбедио друге раднике. У то време типографски радници су имали 22 динара као недељну зараду. Послодавци су мислили да је то и превише, а заборавили су да је тада килограм меса стајао 1,20—1,50, а маст 2 динара. Да, они су прижељкивали оно време када су слараче плаћали по 40—50 дин. месечно.⁴⁸

Како у Београду тако и у целој Србији објавио је штрајк Савез молерско-фарбарских и лакирерских радника. Штрајк је заказан за 15. август 1905. године. Захтеви штрајкача су били: смањење радног времена на 9 часова и минимална надница од 4 динара. Ова радничка борба окончана је 28. августа победом, јер су успели да добију, уместо од 10 до 11 часова, радно време од 9 часова а уместо несигурне зараде они су овом борбом добили минималну надницу од 4 динара.⁴⁹ Августа месеца у Београду су ступили у штрајк каменорезачки радници у три радње,⁵⁰ абаџијски радници су такође штрајковали и већина послодавца је прихватила та-

рифу, која је потписана 5. септембра 1905. године.⁵¹

Радничкој класи Београда 1905. година била је пробна година за њене организације, које су биле још организационо и политички неучвршћене и без финансијских средстава, јер су и такве морале да издрже тешку и напорну борбу кроз 20 штрајкова, колико их је вођено те године у Београду. Кроз ове штрајкове захтевано је: скраћивање радног времена, повишење наднице, упошљавање организованих радника, исплата надница суботом увече, обострани отказ, плаћање прековременог рада, празновање Првог маја и друго.

Била је то борба не само са послодавцима већ борба радничке класе против уједињених снага буржоазије која се служила свим средствима да би онемогућила сваку акцију радничког покрета. Поред осталих, највећи успех свакако представља присиљавање буржоаске власти да повуче наредбу о штрајковима.

Почетком 1906. године активност радничке класе Београда за свој бољи економски положај брзо је дошла до изражаја. Типографски радници у Штампарији Љубе Бојовића ступају у штрајк 23. јануара, а иза ових настаје тарифни покрет код свих типографа. У Београду је одржан збор типографских радника 26. јануара 1906. године поводом покушаја Штампарско-литографског еснафа да одбаци радничку тарифу. На збору је донета резолуција којом се осуђује покушај одбацивања тарифе од стране послодавца и пружа се пуна подршка тарифној комисији. Борби типографа пружили су подршку и остали радници Београда. Тако је Савез грађевинских радника 29. јануара 1906. године на својој скупштини донео резолуцију којом се пружа подршка типографским радницима, који су били у борби за своју тарифу. Истог дана на збору металских радника донета је резолуција о помоћи типографима од стране Савеза метал-

Сл. 3 — Наредба Управе града Београда о радничким штрајковима 13. VII 1905. године, бр. 23723. Историјски архив Београда.

Наредба

715 Д VI. 36.

Управе Града Београда о радничким штрајковима.

Од невог времена јаво су учестили штрајкови радничког света. Појава оних штрајкова не мора њиховати никакве предострашности од стране власти, докле се штрајкови праве неопходно и једино у циљу да се радничка побољша радних услова, а докле су ти штрајкови имали карактер раскинућа уговора, који није законски ни на каквим писаним облицима уговарајућих страна, нити условљавано рок за раскинуће, да би се према томе ишло наредбом средстава против спонтаног раскинућа уговора. Докле се дакле штрајк у тим развојима вршио, и док је он био једно мирно средство за побољшање радничког стања, и у њему докле је учествовао само онај радни свет, који је интерес са њим награде и рјешавања услова рада био у питању, — докле је полицијска власт у оних штрајковима гледала једино радничко право и докле је му подлаћивала и историјата, да се разморице између послодавца и радника штрајкачки околности у корист оних других и по њиховим захтевима, у колико су они били оправдани.

Све то полицијска власт чинила је на уверења, да раднички свет иша да свој економски положај осигури и побољша, на да у том уверењу и даље настојава, да раднички покушаји за увећање зарде буду окончани у њихову корист. А као главни разлог, те је полицијска власт веровала, да ће штрајкови имати само онај изглед и облик, у којима се неће појавити такве незаконске захтеве, јер је у томе, што су синдикати радника, који су у штрајку, својом организацијом и датом обавезом, били гаранција власти, да ће штрајкачки одговорити условима мирних и уредних грађана.

Али иша нешто, што се у оних последњим штрајковима мора са сажаљеним констатирати. И поред добре воље и толеранције власти према радничким штрајковима, штрајкови данас све више престају имати карактер једног законског побаривања средстава за побољшање радничких захтева, а све то више добијају обележје насилја и принуде над послодавцима и над радничким штрајкачима, све то више одиру у погледу права и слобода другог, све то више доводе у питање мир и спокојство грађана и њихову личну и њихову безбедност. Прв свих, штрајкови почињу губити мотив, који се састоји у побољшању економског положаја радника, јер се сада појављују као главни мотив политичка агитација на корист неких синдиката и вођа радничког света, докле се поред неколико људи, а од слабе воље по раднички свет. Да је тако, у најгорем случају појавили су се случајеви туче, повреде њивине и личности, и различити можда од стране штрајкача, који су вођени и ободрани вођама синдиката и радничког света, који ише радници и који су се после појављивали као утишачи пореда и заштитници наредника.

У то прекорачене права штрајка радници чине околности на првом месту овом толеранцијом полицијске власти, која је могла бити у корист њихову само до законског допуштеног степена, докле док не наступи погрешна таква прена и законом обележених дужности, а на другом месту, слабом прена и репресивним мерама, које закон пружа, и које су предвиђене само у нормалним приликама за случајеве, који не доводе до тако јаким и спонтаностима грађана и у њихову личност и њиховину. Раднички свет погрешно је схватио вољу државне власти према њему, јер је био сумње сматрао, погрешно обавештен, или да то полицијска власт чини, што мора по закону да чини, на да штрајк и не као својим граница, или да полицијска власт нека воља и ауторитета, да га у штрајкачким предузетима суздржи. А таква схватање погрешно је у оба случаја, јер на првом месту законских граница штрајку мора бити, када он карактер штрајка изгуби, а на другом, ауторитет власти да сада је према радничким захтевима био, на чак државно у њихову корист, докле је власт у штрајковима гледала једино мирно и законско средство и докле су они у истини такви и били.

Поред дакле штрајкова, којима се у последње време нарушава мир и спокојство грађана и доводи у опасност личност и њиховину грађана, права је Град Београда замислила, да то нарушење мира и спокојства у престоници суздржи и да обезбеди личност и њиховину престоницких грађана. Ради тога, а у вези са таквом дошавшим преиспитивањем и репресивним мерама, на основу § 335. крим. закона, с обзиром на чл. 1. закона о јавним зборницима, ова наредба ош

Наредбу:

1. Штрајк, као средство да се награду послодавцима на споразум са радничким у циљу резултатно њихових односа, допушта се радничким у границама ове наредбе;
2. Забрањено је спречавати постојећим радничким, који неће да учествују у штрајку;
3. Забрањено је спречавати послодавца у прибављању и употреби радне снаге за време штрајка;
4. Забрањено је наговити радника на штрајк принудним средствима објаве, бојкота фирме и др.;
5. Забрањено је, у циљу успеха штрајка, рушити и кварити њиховину било послодавца, било радника штрајкачких;
6. Забрањено је у агитацији за успех штрајка употребљавати малолетнике и странце, или на оне били и радници. Нарочито странце, који не испуњавају обавезе, које се од оних грађанина траже;
7. Учесници штрајка на први позив полицијских органа морају се разићи, ако се у општем саударању на јавном месту;
8. Ли малолетнике, који у штрајку учествују, одговараће родитељима, ако су над родитељима или њихове гвде ако су у служби. Ли све остале штрајкачке одговорници су чланови Управе додичног радничког синдиката;
9. Синдикати раднички, чији чланови чине у штрајку пренаорачена одредаба ове наредбе, неће се више сматрати као организациона тела, нити ће власт узимати у обзир легитимације таквих синдиката. Управа пак таквог синдиката сматраће се као подстрекач недоброљених радња у штрајку;
10. Како раднички синдикати имају карактер политичког тела, забрањује се у њим издати малолетнике, жене и љубе;
11. Свики онај, који се ухвати као учесник гомила незаконског штрајка, казниће се по ову наредбу без обзира на њиховину;
12. Забрањено је радничком синдикату држати око себе штрајкачке незаконског штрајка дуже од двадесет и четриј сати без посла;
13. Погреша ове наредбе казниће се новчаном казном од десет до сто педесет динара или затвором од једног до двадесет дана у колико не би она погреша повлачила за собом већу казну по кривичном или другом пош закону;
14. Наредба ова почиње важити и има се применити од дана публикације у Српским Новинама. Ради бољег упознавања њених одредаба публиковати је плакатима по ширини, а по могућству и преко престоницких листова;
15. Препоручује се квартовима, да тачно ову наредбу примењују, а свима грађанима да се по њу управљају.

Из Управе града Београда 13. јула 1905. године Бр. 23.723 у Београду.

Другови, радници!

Позната наредба управе града Београда против штрајкова, која је била загрозила најважнијим правима радничке класе, праву удруживања и борбу обуставом рада, опозвана је на енергичан захтев социјал-демократских посланика у Народној Скупштини. Борба која је за заштиту радничких интереса поведена прво преко „Радничких Новина“ а затим на великом збору код „Коларца“, у Народној Скупштини, завршена је, дакле, победом. Тако ће и у будуће бити. Увек ће радничка класа побеђивати кад се енергично заложити за своју ствар, и кад у борбу ступа добро организована политички и економски.

Колико је јачање и једне и друге организације потребно ради будућих бораба које нам предстоје, види се и из тога што је самосталски министар у Народној Скупштини изјавио, пошто је морао признати да је полицијска наредба и неуставна и незаконита, да ће у будуће према радницима много строжије поступати но до сада. Као што видите, ма како пме носила, ма како политичко обележје имала, буржоазија хоће да одржи срамну експлоатацију радне снаге. Па ипак ће победити радници у којих је класна свест у довољној мери развијена.

Другови,

Саопштавајући вам овај наш успех, ми вас позивамо да у густим редовима приступите својим политичким и синдикалним организацијама и да задобијете право гласа, којим ће се наша снага удвојити. У исто време препоручујемо вам да „Радничке Новине“ што више проширујете.

Управа Српске Социјал-Демократске Странке и
Управа Главног Радничког Савеза.

Сл. 4 — Обавештење о укидању наредбе о штрајковима бр. 23723. (Радничке новине, 67, Београд, 1905).

ских радника. Типографски радници су изашли као победници, подржани у тој борби од читаве радничке класе Београда, јер су присилили послодавце да прихвате радничку тарифу.⁵²

Радници фабрике филцаних шешира ступили су у штрајк 8. фебруара, пошто су послодавци одбили да потпишу тарифу, али је штрајк успешно окончан 13. фебруара 1906. године.⁵³

Синдикално веће Београда на једној својој седници фебруара 1906. године претресало је питање о тарифама и штрајковима и одлучило да за успешно вођење штрајка треба имати јаку и чврсту организацију и уз то да се треба држати правилника за штрајкове.

Због отлуштања неких радника, 50 опанчарских радника у Београду ступили су у штрајк 27. фебруара 1906. године. Послодавци су прихватили тарифу и штрајк је успешно окончан 8. априла исте године прихватањем тарифе којом је одређено радно време од 12 уместо од 13 часова, минимална надница од 2 динара и друго.⁵⁴ А књиговезачки радници су објавили штрајк у то време само у неким радњама које су покушале да погаше тарифу, али је овај штрајк успешно окончан половином марта.⁵⁵ И продавци новина штрајковали су марта 1906. године.⁵⁶ Каналски радници у Београду почели су штрајк 24. марта 1906. године због тешких услова рада и ниских надница. Учествовало је преко 450 радника. Радници су успешно окончали ову борбу 30. марта, а сутрадан, 31. марта, одржали су збор и демонстрације кроз Београд. Минимална надница је одређена на 2,80 дин., радно време 9½ часова, а раднике је послодавац морао да набавља преко синдиката.⁵⁷

Ђурчијски радници су ступили у штрајк 10. априла 1906. године тражећи скраћење радног времена и повећање надница. Борба је окончана у неким радњама победом радника 11. маја, јер су послодавци тада потписали тарифу.⁵⁸ У Београду је отпочео 10. априла и штрајк 98 столарских радника у оним радионицама где послодавци нису хтели прихватити продужење тарифе којој је истицао рок. Овима су се придружили 19. априла и 56 столарских радника из столарске фабрике Светозара Влајковића. Штрајк је трајао четири месеца и завршен је радничком победом јер је већина послодавца прихватила тарифу.⁵⁹

Крајем априла 1906. године почео је штрајк 32 радника фабрике бомбона и чоколаде „Шонда“ због отпуштања са посла четири организована радника. Поводом овога штрајка штрајкачи су организовали 14. маја збор у Дунавском крају на коме је било присутно 800 радника. Одлучено је поред осталог да се бојкотују производи Шондине фабрике и да се предузму све мере против полицијског дивљаштва (Сл. 5). Одлуку о бојкоту Шондиних производа у целој Србији прихватио је и Главни раднички савез на својој седници од 24. маја 1906. године. После 45 дана штрајк је окончан без успеха. Полиција се умешала отворено у овај штрајк бранећи интересе послодавца.⁶⁰ Обућарски радници одржали су свој збор 7. маја 1906. године поводом рада на сицу⁶¹ и на истом донели резолуцију⁶² којом се енергично устаје против овог начина рада.

Када је Димитрије Мита Бошковић у свом каменолому хтео да отпусти са посла све раднике који су били организовани, радници су 15. маја 1906. године ступили у штрајк. Почетком јуна Савез рударских радника објавио је бојкот неких каменолома, а нарочито мајдана Димитрија Бошковића.⁶³

На конференцији Удружења књиговезачких радника одржаној 20. маја донета је резолуција којом су књиговезачки радници одбили да прихвате послодавачку тарифу.⁶⁴ На заједничкој седници управног и надзорног одбора Дружине типографских радника и Тарифне комисије, која је одржана 31. маја 1906. године, решено је да се на име помоћи француским радницима који су били у штрајку, на име помоћи уплати по 50 пара.⁶⁵

Синдикалне организације су водиле борбу за поштовање тарифе не само од стране послодавца већ исто тако од стране синдикалног чланства, па су тако били бојкотовани радници монопола када су без отказа напустили посао и тиме нарушили тарифу.⁶⁶

Београдско синдикално веће на својој седници 22. јуна 1906. године, поред осталог, претресало је питање штрајкова и томе донело следећу одлуку: »Поводом занатлиског покрета „за сузби-

јање штрајкова“ и одлуке да занатлије ступе у општи штрајк чим радници напусте посао ма у којој бранши рада, решено је: да све синдикалне управе претресу занатлиску резолуцију на својим седницама, да Гл. савез затим одржи заједничку седницу са свим претседницима и секретарима на којој ће се донети решење и предложити већу. Реферат о овоме питању пропраћен је бурним одобравањем из кога је врло уверење да се пролетерски покрет не да сломити.«⁶⁷

Активношћу и под притиском радничког покрета министар унутрашњих дела био је принуђен да 25. јула 1906. године достави свим полицијским властима распис под ПБр. 15.804 у коме захтева обавезну примену законског прописа о затварању радњи недељом и празником.⁶⁸

Абацијски радници ступили су у штрајк 7. августа пошто послодавци, ни после седмодневног рока, нису прихватили тарифу. У штрајку је учествовао 41 радник, али је ова борба завршена без успеха.⁶⁹

Преплашена — успесима радничке класе које је ова борбом постизала, а првенствено штрајковима — буржоазија преко свога пса чувара, преко полиције издаје распис свим полицијским властима 14. августа 1906. године под ПБр. 17.066 са потписом министра унутрашњих дела Стојана Протића. Овим расписом радничка класа стављена је у ванредно стање, јер „је наша индустрија у зачетку, раднички покрет треба угушити, да би послодавцима обезбедили правилно, тј. потпуно самовољно и брзо развијање“ — преносиле су *Радничке новине* писање буржоаског *Одјека*.⁷⁰

Поводом овог расписа министра унутрашњих дела у Београду је 25. августа 1906. године одржана конференција свих синдикалних и партијских управа на којој је одлучено да се против овог расписа одмах одржавају конференције у свим синдикалним и партијским организацијама. Београдско радништво организује збор за 10. септембар 1906. године са темом „Распис министра унутрашњих дела против радничких синдиката и штрајкова“, али нема података

851 7 VI - 263

БОЈКОТ ШОНДИ!

Другови, радници! Полиција је силом саломила штрајк у Шондиној фабрици бонбона. Она је похалсила све мушке штрајкаше, па је почела хапсити и женске. Она је увела у фабрику олош, који никад у животу не ради, а увек се нађе да буде штрајкбрекер. Од четрдесет штрајкаша и штрајкашица нико се није вратио на посао, нити ће се враћати.

Дужност је свих радника, свих наших другова и другарица да против Шонде устанемо свом снагом. Свима производима његовим објављује се бојкот. Бонбоне, чоколаду и какао из Шондине фабрике нека нико не узима у уста. Њих раде шустери и цревари — као да се чоколада филује цревима, а бонбоне ћирпшом.

Нека сви наши другови и њихове организације одмах захтевају од свију бакапа, који продају Шондине производе, да их избаце из својих радња. Имена свију оних, који то не буду хтели нека се одмах доставе Управи Савеза Текстилних Радника, која ће их објавити у „Радничким Новинама“ и бојкотовати.

Напред, другови! Светимо своје жртве!

Управа
САВЕЗА ТЕКСТИЛНИХ РАДНИКА

Штампа К. Грегорића и Друга. — Београд

Сл. 5 — Позив управе Савеза текстилних радника на бојкот производа фабрике „Шонда“. Историјски архив Београда.

да ли је и одржан овај најављени збор.⁷¹

Иако је Главни раднички савез био склопио тарифу, 8. априла 1906. године, са фабриком шећера, управа ове фабрике је већ августа почела да гази обавезе увођењем радног времена преко 10 часова и смањењем надница, али је Главни раднички савез 5. септембра

1906. године поново склопио тарифу са овом фабриком и исту обавезао да радно време не сме прећи 10 часова.⁷² Током августа и септембра штрајковали су и књиговезачки радници у радњи Андрејевића и брата и бојкотовали ову радњу.⁷³

Раднички покрет за своју успешнију

економску борбу формирао је штрајкачки фонд при Главном радничком савезу, а из овог фонда давана су средства за помоћ штрајкачима у борби коју воде против капиталистичке експлоатације. Помоћ су могли добити само они штрајкови који су били пријављени Главном радничком савезу и од овог одобрени.

Београдски пролетаријат је и у овом виду борбе показивао своју интернационалистичку свест. Тако су типографски радници, октобра 1906. године, упутили помоћ преко Главног радничког савеза отпуштеним радницима у Белгији. И Београдско синдикално веће на својој седници 25. септембра поред осталог одлучило је да се у корист штрајкачког фонда дају радничке приредбе, разне лутрије и прикупља прилог. А већ за своју следећу седницу 9. октобра синдикално веће узима на дневни ред штрајкове.⁷⁴

Поводом отпуштања неких месарских радника 6. новембра 1906. године одржана је конференција свих месарских радника на којој је говорио Лука Павићевић. На конференцији је донета резолуција којом се тражи враћање на посао отпуштених радника, а уколико овај захтев не буде испуњен радници ће приступити штрајку. И месарски радници су били принуђени да ступе у штрајк захтевајући да се неквалификованим радницима исплати по 3 динара уместо 2.50 а да се неколико отпуштених радника врати на посао.⁷⁵

На збору радника војних радионица свих заната, који је одржан 26. новембра 1906. године, донета је резолуција којом се устаје против давања државног посла појединим приватницима, јер се тиме радници војних радионица доводе у беспослицу.⁷⁶

Типографски радници су свој децембарски штрајк успешно окончали јер су присилили послодавце да прихвате тарифе. Почетак штрајка је био 4. децембра а завршен је после 4 дана.⁷⁷

Током 1906. године многе београдске синдикалне организације успеле су и без штрајка да остваре увођење у живот својих тарифа. Био је то видан

успех у борби радничке класе за свој бољи положај. Карактеристично је за штрајкачку борбу у 1906. години да су послодавци свесно и солидарно пружили организован отпор којим су хтели да пониште сваку тековину радничке класе постигнуту ранијом борбом и да спрече остварење сваког новог радничког захтева. Иако су радници били свесни да је штрајк нож са две оштрице и да може посећи исто тако и оне који се њиме служе као и оне против којих се изводе, били су принуђени да воде борбу коју су им послодавци наметали. То је изазвало већи утрошак снаге радничке класе како психичке тако и физичке, а уз све то и већи утрошак финансијских средстава с обзиром на постигнути ефекат у борби.

Како је и на почетку 1907. године владала беспослица код радника, то је раднички покрет Београда активно водио борбу за отклањање тог зла којим је буржоазија давила радничку класу. Главни раднички савез организовао је збор у Београду 21. јануара 1907. године. На збору је констатовано да је буржоаски поредак крив за беспослицу, „да је беспослица условљена капиталистичким начином производње и да ће је бити све док траје друштвени систем који је ствара“, па је збор одлучно захтевао осигурање радника у беспослици и да се та помоћ дели радницима само преко Главног радничког савеза, а не преко буржоаске власти.⁷⁸

Буржоазија је, на почетку ове године, настојала да се организује у послодавачке организације — картеле преко којих би водили борбу за смањење надница, продужење радног времена и коначно за уништење синдикалних организација. Послодавци су се осмелили у гажењу већ склопљених тарифа и тиме изазивали раднике на борбу. Тако је штампарија Савић и комп. 10. јануара 1907. године погазила тарифу коју је потписала у децембру 1906. године. А за овом погазила је тарифу и штампарија Бојовића и Мићића. Радници су ту наметнуту борбу одлучно и смело прихватили, да су служили за пример. Због неприхватања тарифа већ су биле бој-

котоване штампарије: Тодора Наумовића, Димитрија Д. Димитријевића, Чедо Стефановића и Срете Ђорђевића, а у исто време бојкотовани су и листови који су штампани у овим штампаријама: *Мали журнал*, *Штампа*, *Вечерње новости* и *Српска застава*⁷⁹ (Сл. 6).

На Чукарици су 13. фебруара 1907. године отпочели штрајкови радника у фабрици шећера, у фабрици обуће и у фабрици коже и то све због гажења тарифа. У току штрајка послодавци — власници фабрика шећера, кожа и обуће на Чукарици закључили су споразум којим су се обавезали да ниједан од њих не сме примати на рад организоване раднике. Тим уговором предвиђена је казна од десет хиљада динара за онога ко прекрши овај уговор. Први штрајк је окончан 1. марта, проливањем радничке крви, пошто је полиција убила четири радника и три лакше ранила. По одлуци управе Српске социјалдемократске странке и Главног радничког савеза 2. марта одржан је помен радницима изгинулим у штрајку у фабрици шећера на Чукарици. У овој манифестацији узело је учешће 27 партијских и синдикалних организација са преко 3000 радника. Социјалдемократски посланик Драгиша Лапчевић 1. марта поднео је интерпелацију министру унутрашњих дела поводом убиства штрајкача у фабрици шећера на Чукарици (Сл. 7). А 11. марта у Београду је одржан раднички збор на коме је говорио Димитрије Туцовић о радничкој погибији у штрајку у фабрици шећера на Чукарици. Штрајк кожараца окончан је без успеха 7. маја 1907. године.⁸⁰

Обућарски радници су ступили у штрајк 15. марта због тога што послодавци нису хтели да обнове тарифу. Штрајковало је 200 обућарских радника све док тарифа није потписана 14. маја 1907. године, а у неким је радњама штрајк трајао до почетка јуна. Али на крају радници су истрајали и очували своју организацију, а послодавачки картел се распао.⁸¹ И опанчарски радници су током маја штрајковали и успешно окончали борбу јер су радно време скратили за пола часа, минималну надницу повећали за 0.40 дин., а ценовник за 7%,

мада су неки послодавци касније покушавали да изиграју потписану тарифу отпуштајући раднике без отказног рока.⁸²

Крајем јула у браварској радионици Михаила Илића радници су ступили у штрајк у знак протеста против овог послодавца који је злостављао свога шеф-грта. Он је већ 27. јула пристао на радничке услове и потписао тарифу.⁸³

Кобасичарски радници у једној радњи у Београду ступили су у штрајк почетком септембра јер нису могли да издрже рад од 18 часова дневно.⁸⁴

Београдски пролетаријат се непрекидно борио за свој бољи положај, али истовремено је увек био спреман у тој борби да пружи подршку свакој напредној борби радничке класе како у границама Србије тако и ван ове државе се увек радничке солидарности у борби против буржоазије. Тако, када је буржоазија насрнула на штрајкаче на Вршкој Чуки употребом не само полиције но и стајаће војске, београдски пролетаријат, вођен својом партијом и синдикатом, организовао је 9. септембра 1907. године велики протестни збор на коме је донета резолуција.⁸⁵

Тако се београдски пролетаријат упорно борио за ствар радничке класе уопште, увек и на сваком месту, мушки и себи достојно.

Да би економски били спремнији за борбу и током ове године у Београду су давале разне забаве чији приходи су били намењени штрајкачком фонду.⁸⁶

Социјалистички одборници у београдској општини новембра 1907. године предложили су да се службеницима повећају плате од 75 на 90 динара, а радницима да се утврди минимална надница на општинским радовима од 3 динара уместо 2.50, колика је била до тада.⁸⁷

Није редак случај био да су радници ступали у штрајк против својих издајца. Тако је новембра 1907. године у фабрици обуће избио штрајк зато што је послодавац био примио једног таквог радничког издајника и штрајком су радници присилили послодавца да радничког издајника отпусти.⁸⁸

Током децембра у Београду је дошло

735 Д И-367

Грађанству!

Савић и Комп. затворили су своју штампарију да би нагнали раднике на дуже радно време и да раде испод цене одређене тарифом. Да би ипак њихов лист „Мали Журнал“ излазио дали су га да се ради у бојкотованој штампарији Тоше Наумовића, код кога нема ни организованих радника ни тарифе. Тако исто тамо је дат на рад и лист „Штампа“, који је до сада код њих рађен.

Молимо сво грађанство да листове „Мали Журнал“ и „Штампа“ не купују и не читају, као и све остало што се буде штампало у штампарији ТОШЕ НАУМОВИЋА, Д. ДИМИТРИЈЕВИЋА и ЧЕДЕ СТЕФАНОВИЋА.

Такође молимо сво грађанство да у поменуте штампарије не дају никакве послове на израду.

Молимо све наше другове — организоване раднике до не посећују локале где се буду куповали и читали горња листова.

11. јануара 1907 год.
Београд.

Тарифна Комисија

ДРУЖИНЕ ТИПОГРАФСКИХ РАДНИКА

„Братство Радничко“ — штампарија Гипр. Даво Јовић и Комп. Београд, Бранкова 19

Сл. 6 — Летак тарифне комисије Дружине типографских радника којим се грађанство позива на бојкот буржоаских листова, штампаних у бојкотованим штампаријама. Историјски архив Београда.

до штрајка радника у фабрици шећера. Штрајк је угушен отпуштањем 70 организованих радника.⁸⁹

Несумњиво је да од догађаја у 1907. години треба истаћи Четврти конгрес Главног радничког савеза, који је одржан у Београду од 22—24. априла 1907. године, на коме је, поред осталог, донета резолуција о тарифама и штрајковима којом су одређене смернице и дати зајаци за успешно вођење штрајкова.⁹⁰

За 1907. годину треба истаћи да су радници имали да бране радне услове задобивене у дотадашњим борбама и тековине које су, иако не задовољавајуће, ипак представљале напредак према ономе што су радници имали раније. Борба београдског пролетаријата представљала је борбу за опстанак у најпуннијем смислу речи, јер је радничка класа морала у тој борби не само да и

Интерпелација
на
Господина Министару Унутрашњих Дѣла.

Поводом крвопролића на Чукарици, писана. Господину
Министру:

1. Зашто је још првога дана штрајка, 13. мај м., њима отуђеном
силу против штрајкаша?
2. Зашто је ова оружана сила за све време трајања штрајка војски,
вала и државна радници?
3. Зашто је полиција доградња врховна штрајковима и како,
како сировацма у државној митра?
4. Зашто је полиција отуђена против њиховог и своја државна
штрајковима и сировацма у државној?
5. Зашто су ти штрајковима, државни из државног државно,
која сила је насилно задржавани у државној, не ли се лије да ли са
ни у државно да уђу, ни штрајк да се враће?
6. Зашто је једном, у 4 часа, државно државно и државно су и како,
ко радника робити и радници, као је штрајк од државно штрајков
комисија и штрајковима одговора јуре то горе заморан?
7. Ко је одговоран за ово државно државно?
8. Сви које државно Министар да испрачу до криви,
који делу овога државно државно из државно реда, а државно,
државно државно државно да државно државно државно?

Ваша
1. мајс. 1907.

Интерпелација
Драгиша Лапчевић
државни посланик

Сл. 7 — Интерпелација социјалдемократског посланика Драгише Лапчевића министру унутрашњих дела поводом крвопролића у штрајку на Чукарици. Државни архив НРС.

своју крв пролије, већ и животе својих најбољих синова да приложи тој борби.

На самом почетку 1908. године избио је штрајк опанчарских радника у радњи Илије Стошића, а у марту је објављен и бојкот овој радњи јер је овај послодавац поцепао тарифу.⁹¹

И током ове године у време трајања штрајка рудара на Вршкој Чуки београдски пролетаријат је устао у одбрану ових штрајкача заказујући збор за 17. фебруар 1908. године. Уз то је било организовано прикупљање прилога за штрајкаче на Вршкој Чуки.⁹²

Пошто су послодавци одбили да прихвате тарифу, задобивену у априлском штрајку још 1905. године, то су лимарски радници ступили у штрајк 25. фебруара 1908. године и упорно су ту борбу водили све до почетка септембра исте године, када су је успешно окончали.⁹³ Кројачки радници су објавили штрајк 1. марта у свим радионицама јер послодавци нису хтели да прихвате тарифу. Преко 120 радника учествовало је у овом штрајку, који је успешно окончан 23. марта.⁹⁴

Пекарски радници су ступили у штрајк 24. марта у радњи код дворског пекара Томе Грубера и благодарећи својој чврстој организацији штрајк је успешно окончан после осмочасовне борбе: радно време смањено је од 14 на 12 часова, а надница повећана за 0,50 динара.⁹⁵

У априлу је избио штрајк опанчарских радника у коме је узело учешћа 83 штрајкача. Штрајк је избио због одбијања нове тарифе од стране послодавца. Полиција је активно помагала послодавце. Штрајк је окончан без успеха крајем јуна 1908. године.⁹⁶

Седамдесет и два каменорезачка радника ступило је у штрајк 8. маја, а ту борбу су окончали 15. јула у две радње победом, а у две без успеха.⁹⁷ Због покушаја послодавца да продужи радно време отпочео је 15. маја штрајк сто радника фабрике трикотаже и после дводневне борбе успешно је окончан.⁹⁸ А 14. јуна ступили су у штрајк берберски радници у 47 радњи, које нису биле до 13. јуна прихватиле поднету тарифу. Штрајковало је око 50 радника,

а радничких издајица остало је на послу око 25—30. У 65 радњи послодавци су били прихватили тарифу у одређеном року и тамо је већ радило 80 радника. Коначно је штрајк окончан до половине јула пошто су неки послодавци накнадно потписали тарифе, а у неким радњама Савез берберских радника накнадно је објавио бојкот у октобру исте године.⁹⁹

Београдски пролетаријат је у лето 1908. године пружио пуну подршку штрајкачима рударима у Мајданпеку. Тако су у Београду одржани по квартавима 18. јуна 1908. године протестни раднички зборови на којима се протествовало против насиља која су вршена према штрајкачима у Мајданпеку. А одмах иза тога, 22. јуна, у Београду је одржан велики протестни збор, на коме је око 3000 радника протествовало против полицијског насиља приликом штрајка рудара у Мајданпеку. На збору је поред осталих говорио Димитрије Туцовић.¹⁰⁰ Биле су то лепе манифестације радничке солидарности у борби против буржоазије.

Половином јула браварски радници у радионици В. Азријела ступили су у штрајк због тога што су наднице биле тако ниске да није било могуће живети,¹⁰¹ а крајем овог месеца млинарски радници су успели без штрајка да потпишу своју тарифу којом су радно време смањили од 13 на 12 часова дневно.¹⁰² У августу су штрајковали и рабације на кеју, јер им је послодавац хтео смањити зараду. Тиме су га присилили да им исплаћује по старом.¹⁰³ А штрајк трговачких помоћника, у то време, код Косте Николића није успео јер штрајком није руководила организација.¹⁰⁴

Кад су неки послодавци угрозили тарифу кројачких радника, њихов је Савез 19. октобра 1908. организовао збор на коме је поред осталих говорио и Димитрије Туцовић. Одлучено је да се чврсто остаје на одбрани права која су стечена потписаним тарифама.¹⁰⁵

Раднички покрет Београда у јесен и на почетку зиме 1908. године нарочито је развио живу агитацију и борбу против беспослице која је доводила рад-

ничку класу у врло тежак положај. По квартовима су 16. новембра одржани раднички зборови на којима је говорено о економској кризи, беспослици и дужностима Општине београдске.¹⁰⁶ а 14. децембра одржан је општи раднички протестни збор на коме је говорено против беспослице.¹⁰⁷

Поред борбе за очување стечених тековина 1908. године београдски пролетаријат је водио и борбу за освајање нових позиција, нових побољшања услова рада и живота, па често и за опстанак и признавање радничких организација, јер није била ретка појава да су послодавци покушавали да се ослободе свих обавеза према радничким организацијама или у крајњој линији да их потпуно растуре, да би тиме појачали експлоатацију радника. За такво тврђење најбољи доказ пружају штрајкови лимарских и опанчарских радника који су вођени цело лето 1908. године.

На почетку 1909. године у Београду је владала велика беспослица. Било је 1555 беспослених радника са 7775 чланова породице. Буржоазија је бездушно експлоатисала радништво.¹⁰⁸

У фабрици обуће Клидиса и комп. било је тада врло тешко стање за раднике јер су радили од 7 до 12 пре подне и од 1 до 8 после подне, ништа мање но 12 часова дневно уз надницу од 2,50 до 3,50 динара, а поврх свега овог дошло је почетком ове године до повећања радног времена од 12 на 14 часова. Кад су ови радници били чврсто организовани, имали су радно време од 10 часова а надницу од 3 до 5 динара. Дакле, узрок овом лошем положају радника најчешће је била њихова слаба организација која није имала снаге да се одупре навали капиталиста, који су као гладни вуци чекали моменат да придаве мирну овчицу.¹⁰⁹

Тако у керамичарској фабрици и поред ниских надница које се крећу од 1 до 1,60 дин., на почетку 1909. године, послодавац је смањио за 20—50 пара те ионако ниске наднице.¹¹⁰

Радно време код браварских, лимарских и зидарских радника достиже 16 часова дневно, код ковачких, обућарских, опанчарских, кројачких, абаџиј-

ских, терзијских, памуклијашких и др. пење се и на 18 часова, а код пекарских и кафанских радника радно време износи и 20 часова. А наднице су падале код лимарских, келнерских и пекарских радника на 1 динар, код ковачких на 0,80 дин., док су код коларских, обућарских, опанчарских, абаџијских, терзијских и памуклијашких радника наднице падале и на 0,60 дин. Просечно радно време у фабрикама износило је десет и по часова, а у занатским радњама тринаест и по, док је надница код првих просечно износила 2,87 дин. према 2,45 дин. код других, те је у фабрикама за три сата мањег рада била надница већа за 0,42 динара.¹¹¹

У акционарском млину 10. фебруара 1909. године избио је штрајк 20 радника због повећања радног времена од 12 на 13 часова. После месец дана пришло се и бојкотовану брашна из овога млина, а иза тога бојкотовани су пекари који су и даље трошили брашно из овога млина. А како је послодавац у току једног месеца решио питање радне снаге, мада неквалификоване, тиме је даље штрајковање било бесциљно, те се по одлуци од 1. маја 1909. године управа Главног радничког савеза и Српске социјалдемократске странке пришло бојкоту производа овог млина. На крају су радници и њихове организације и у овој борби победили јер је послодавац прихватио тарифу уз признавање радничке организације, уз отпуштање штрајкбрехера и преузимање штрајкача. А 11. маја избио је и штрајк у парној пекарници „Бата Лака“, али је у току истог месеца успешно окончан потписивањем тарифе.¹¹²

У фабрици „Гођевац“ 29. маја 1909. године ступили су ливци у штрајк због продужења радног времена од 10 на 12 часова. Пошто није могао сломити отпор ових радника, послодавац је навалио сав терет на ученике. Овај штрајк је трајао до краја октобра исте године.¹¹³

Леп пример пролетерске солидарности показали су типографски радници у Београду, који су на својој ванредној скупштини 14. јуна 1909. године донели резолуцију у којој се осуђују београд-

ска штампарска предузећа која су помагала штампарији у Загребу у којој су радници штрајковали.¹¹⁴

Келнерски радници у „Руском цару“ ступили су у штрајк 10. јуна 1909. године зато што је послодавац ошамарио једног келнера (Сл. 8). Штрајк је окончан са успехом 20. јуна.¹¹⁵

Четрдесет зидарских радника ступило је у штрајк 30. јуна 1909. године на грађевини официрске задруге због отпуштања једног дела организованих радника. Штрајк је успешно завршен после неколико дана.¹¹⁶

У месарској радњи Мике Константиновића и комп. избио је штрајк 2. јула 1909. године, јер није прихватио радничке захтеве — минималну надницу од 3 динара, нити је признао радничку организацију. Овде треба истаћи леп пример радничке солидарности коју су показали крагујевачки месарски радници када су одбили да раде у Београду код послодавца где су радници били у штрајку.¹¹⁷

Крајем августа 1909. године дрводељски радници у Акционарској фабрици у Београду ступили су у штрајк, јер је послодавац покушао да обуставу на плату врши без споразума са радничким представницима. Штрајк је окончан потпуном победом радника 10. новембра 1909. године, јер се фабрика обавезала, потписаном тарифом, да ће сама плаћати осигурање радника.¹¹⁸ У другој половини септембра управа Савеза дрводељских радника објавила је штрајк у столарској радионици Драгише Милићевића у Београду.¹¹⁹

Кројачки радници у три конфекцијске радње ступили су у штрајк, 6. септембра, за одбрану тарифе и за признавање организације. Било је 120 штрајкача. Четрнаестог септембра овај штрајк је проширен на све кројачке раднике, а на крају је успешно окончан.¹²⁰

Тапетарски радници су, у првој половини октобра 1909. године у Београду, успели да задобију своју прву тарифу у Србији, која је била значајна, иако не баш сјајна, јер је радно време свела од 11 и 12 часова на 10, а минималну

надницу од 1 и 1,20 попела на 2 динара. Уз то призната им је организација.¹²¹

У Акционарској кланици у Београду избио је штрајк месарских радника 25. новембра због гажења тарифе. Радници су победили после 25 дана упорне борбе упркос интервенцији полиције у корист послодавца, мада је буржоаска штампа забележила да је овај штрајк завршен без успеха.¹²²

И књиговезачки радници су крајем 1909. године имали штрајк из кога су изашли као победници.¹²³

Неколико података најбоље ће илустровати положај радника крајем 1909. године. У фабрици шећера, коју *Радничке новине* називају „крвавом и убилачком пећином“, радно време је трајало од шест ујутро до шест увече и то без икаквог прекида, надница је номинално била 2,50 динара, али после одбитка остајало је 2,10 дин.¹²⁴ Случај са обалским радницима најбоље илуструје како су послодавци били немилосрдни када су осећали да радничка организација слаби: једном обалском раднику је исплаћено 3,75 динара за утовар у кола 82000 кгр. пшенице. Нечувено, али истинито.¹²⁵ Положај радника у фабрици трикотаже, тада названом робијашницом, био је врло тежак јер су за једанаесточасовно радно време добијали недељно 3—12 динара. Обустављали су им од плате за болеснички фонд, а лечење нису имали.¹²⁶ У фабрици обуће, откако су угушили штрајк у 1907. години, просперитет предузећа је опадао стално, те је послодавац све терете сваливао на раднике. Тако уместо 5 динара, како је било раније, надница је пала на 2,50 динара.¹²⁷

Најзад, — треба истаћи да су крајем 1909. године типографски радници без штрајка успели да потпишу тарифу којом су поред дотадашњих и нове тековине постигнуте — радно време је смањено још за пола часа, свођењем на осам и по часова дневно.¹²⁸

У току 1909. године штрајкови су извођени уз већу претходну припрему, те су тако припремљени мање трошили људску снагу и мање коштали организацију и релативно су доносили боље и сигурније успехе.

САВЕЗ КЕЛНЕРСКИХ РАДНИКА

Другови, келнерски радници организовани и неорганизовани.

Савез Келнерских Радника извештава све келнерске раднике да је на своме збору који је одржан 12. Јуна т. г. у 3 часа по подне донео одлуку:

ДА СЕ ОБЈАВИ

ШТРАЈК

У КАФАНИ КОД „РУСКОГ ЦАРА“

Позивају се келнерски радници и организовани и неорганизовани да не ступају у рад у поменути кафану, него да се за посао обраћају преко савеза.

У борбу другови противу послодавачке тираније и нечовечне експлоатације.

Да живи радничка солидарност.

Да живи штрајк.

УПРАВА.

Штампаоница „Меркур“ Милановића и Ст. Јанковића

Сл. 8 — Летак о објави штрајка келнерских радника у кафани „Руски цар“ 10. VI 1909. године. Историјски архив Београда.

Положај јорганцијских радника био је бедан и тежак, јер је радно време било 11¹/₂ часова, а највећа зарада се кретала од 3 до 3,50 динара дневно, док су месечари имали 0,60 дин. дневно са станом и храном. Зато су ови радници 29. марта 1910. године поднели своју тарифу послодавцима, па како ови нису

прихватили ту тарифу, радници су 2. априла ступили у штрајк. У Београду је тада било 35 јорганцијских радника и сви су били организовани, па су овом приликом сви ступили у штрајк. Почетком августа исте године јорганцијски радници су ову борбу успешно окончали тиме што су радно време скратили са

12 на 10 часова, а наднице су повећане просечно за 25%.¹²⁹

Маја 1910. године у Бајлонијевој пивари качарски радници ступили су у штрајк пошто послодавац није хтео да прихвати радничку тарифу којом се тражило скраћење радног времена за пола часа, јер се радило од 3 часа ујутро до 10 увече. Поред тога, месечну зараду од 24 динара имали су само поједини радници, док је просечна месечна зарада износила 18 динара. За овај штрајк 12. августа је објављено да је обустављен, али је објављен бојкот ове радње који је трајао све до почетка новембра 1910. године.¹³⁰

Савез кожарско-прерађивачких радника успео је за папучарске раднике да потпише тарифу, 24. маја 1910. године без штрајка, у којој је знатно повећана радничка зарада и скраћено радно време.¹³¹

Када Народна скупштина, на свом првом читању Закона о радњама, није била усвојила радничке захтеве — између којих и право на штрајк — Главна партијска управа и Главни раднички савез организовали су раднички збор 30. маја 1910. године. На овом збору узело је учешћа шест хиљада радника. После збора одржане су уличне демонстрације. Кроз оштру дискусију у Народној скупштини је најзад половично решено питање штрајкачких стража: нити су укинуте нити одобрене, што је значило да ће се постављати и даље као до тада.¹³²

Сарачки радници код Живковића и Медине ступили су у штрајк 28. јуна 1910. године због лоших услова рада. Али већ 3. јула тарифа је била потписана и тако су радници успешно окончали овај штрајк.¹³³

Ткачки радници код Николе Михаиловића ступили су у штрајк 26. јула 1910. године. У то време је и штрајк у ташнерској радњи Милана Стојановића зато што је примио на посао бојкотованог радника. Први је окончан до половине августа, а други до половине септембра и то са успехом.¹³⁴ Ливачки радници у Београду у предузећу „Балкан“ ступили су у штрајк почетком септембра 1910. године. Штрајк је тра-

јао до пред крај новембра исте године када је постигнут споразум са предузећем.¹³⁵

Баџи Сликарско-вајарске школе у Београду штрајковали су септембра 1910. године против својих наставника захтевајући од њих човечије поступање према ученицима. Управа школе је отпустила све оне ученике који су били активни у овом штрајку.¹³⁶

И корпарски радници, половином септембра 1910. године, ступили су у штрајк устајући против увођења рада у акорд у радионици Александра Ђирића. После неколико дана овај штрајк је био окончан, али је радњи објављен бојкот, па је после 14 дана бојкотовања, послодавац био принуђен да потпише радничку тарифу. Тако се и овај штрајк после 24 дана коначно успешно завршио.¹³⁷ Почетком октобра у Београду су почели да штрајкују тапетарски радници због отказа раније склопљеног уговора. Штрајк је трајао све до половине новембра исте године када је окончан потпуном победом радника.¹³⁸

Раднице које раде на паковању сувих шљива ступиле су у штрајк октобра и успеле су да повећају награду за 0,50 дин.¹³⁹ А почетком новембра штрајковали су обућарски радници у радионици обуће „Слога“. Ова борба окончана је са делимичним успехом.¹⁴⁰

На крају 1910. године треба истаћи леп успех социјалдемократа у Општини београдској — успели су да се изборе за минималну надницу од 2,50 динара за раднике који раде код предузимача, док је до тада та минимална надница износила 1,20, 1,40 и 1,60 дин.¹⁴¹

Штрајкачка борба добија све више организовану форму не губећи од класне садржине, те су и резултати били све бољи и већи.

На самом почетку 1911. године кројачки радници су били принуђени да ступе у штрајк. Било је то 3. јануара. Послодавци су се организовали да сломе сваки отпор који су радници пружали спровођењу послодавачких прохтева, али су се преварили у рачуну, јер су радници, после тромесечне борбе, из овог сукоба изашли као победници. Кројачки радници штрајкачи одржали су,

23. јануара 1911. године, збор на коме је осуђен поступак послодаваца који су преко своје послодавачке организације — преко картела — отказали тарифу, а пружена пуна подршка штрајку кројачких радника. Овом штрајку пуну подршку је указала на захтев Главног радничког савеза и Интернационала прикупљајући прилог од свих синдикалних централа. Помоћ су пружиле и синдикалне организације у земљи. Кројачки радници су штрајковали само у радњама које су биле у послодавачкој организацији, у картелу, те су они послодавци који су били ван картела имали посла у изобиљу. А на крају ове борбе, после три месеца, када су радници изашли као победници у овој наметнутој борби *Радничке новине* су о томе донеле чланак под насловом „Нападаци побеђени — нападнути победиоци“, јер су послодавци ову борбу изазвали. Но у радионици Петронијевића и Васиљевића радници су поново ступили у штрајк захтевајући да се отпусте издајници у штрајку.¹⁴²

Као илустрација бездушне експлоатације која је владала у Београду у то време нека нам послужи радионица амрела Мике Ешкеназија. У њој је радило 20 шегрта и радница, међу којима су најстарији имали 14—15 година, а дневна зарада ове деце кретала се од 0,20 па до 1,20 и 1,50 динара; у случају закашњења макар и од два минута одбијало се пола дневнице; радно време је износило око 11 и 12 часова. Код Берте Алкалај, на пример, радило се и по 18 час. за 1,50—2,50 дин.¹⁴³

Четкарски радници, фебруара 1911. године, ступили су у штрајк у радионици М. Радивојевића. Штрајковало је шест организованих и три неорганизована радника.¹⁴⁴

Група социјалдемократата одборника успела је у Општини да се оствари осмочасовно радно време за раднике на градњи тунела у канализацији. Ово је био крупан успех с обзиром на то да су радници у грађевинарству имали не само ниске наднице, од 0,80 па до 3 динара, већ и дуго радно време — од 12 часова па навише.¹⁴⁵ Седамдесет радника који су радили на истоваривању

песка из лађа ступили су у штрајк 19. априла 1911. године и упркос свим провакацијама послодаваца, па чак и полиције, штрајкачи су остали доследни својим упорним захтевима.¹⁴⁶

Столарски радници у радионици Милорада Радосављевића и Јована Крике ступили су у штрајк 19. априла захтевајући радно време од 9 часова дневно и повећање наднице са 7⁰/₀. Тај се штрајк проширио. У почетку је било 27 штрајкача, али се тај број увећао 31. маја са још 18 радника. Пошто су два послодавца прихватили радничке захтеве 1. јуна, то је 11 радника ступило на посао. Ова борба је окончана 18. августа пошто је Савез дрводељских радника успео да оствари своје захтеве за 264 столарска радника. А у 5 радњи штрајк је трајао и до октобра исте године. Савез дрводељских радника у својој седмогодишњој упорној борби успео је радно време од 13 часова да сведе на 10,7, а надницу од 1,94 дин. да повиси на 2,83, али кад се томе дода да су цене животних намирница порасле за 40⁰/₀, онда се јасно види како је положај радничке класе био тежак, те је као једини излаз из те ситуације остајала даља борба и то до коначног обрачуна са буржоазијом.¹⁴⁷

Папучарски радници су ступили у штрајк 24. маја 1911. године због тога што су послодавци одбили да преговарају о новој тарифи када је старој истицао рок. Штрајковало је 40 радника. Половином маја два послодавца потписали су ту тарифу а до краја јуна штрајк је успешно окончан.¹⁴⁸

Маја месеца је Савез дрводељских радника успео без борбе да оствари једну добру тарифу са послодавцем Данилом Живанчевићем — постигнуто је да се радно време сведе на 9 часова, да се рад на парче укине и да се прековремени рад, уз одобрење организације, плаћа више за 30⁰/₀ до 60⁰/₀.¹⁴⁹

Преко 200 келнерских радника узело је учешћа у штрајку који је почео 28. маја 1911. године. Штрајк је избио због организованог послодавачког напада на радничку организацију. У току штрајка одржано је преко 30 зборована келнерских радника. Овај штрајк је

окончан 28. јуна, али без успеха иако су штрајкачи добили помоћ од синдиката келнерских радника из Софије и Пеште.¹⁵⁰

Штрајк тесачких радника за увођење тарифе почео је 4. јула 1911. године а завршен је успешно 7. јула. Тарифом је одређено радно време од 10 часова, минимална надница од 3,80 дин. и да се радници набављају преко радничких организација.¹⁵¹

Савез металских радника јула 1911. године покренуо је питање скраћења радног времена у Београду од 10 на 9 часова.¹⁵²

Књиговезачки радници у фабрици Милана Вапе ступили су у штрајк јула 1911. године због рђавог понашања према њима и због продужења радног времена на 10 часова дневно.¹⁵³ Шест молерских радника, истог месеца, ступило је у штрајк због једног радника који је био против организације, а кога је газда више волео но других десет.¹⁵⁴

Браварски радници су успели, јула 1911. године, снагом своје организације да у 13 радњи извојују тарифу којом смањују радно време на 9 часова, али су 10 послодаваца пружили отпор радничким условима стварајући своју послодавачку организацију — картел — за борбу против радничке организације.¹⁵⁵

У столарском предузећу Андре Ђурића 15. августа ступило је у штрајк седам радника од којих је само један био организован. Штрајк је избио због ниске зараде, а успешно је окончан за неколико дана.¹⁵⁶

Октобра 1911. године у штампарији браће Савића дошло је до штрајка типографских радника због ужасне експлоатације.¹⁵⁷ Тада је исто штрајковало и око стотину радника копача у Немањиној улици.¹⁵⁸

У кројачкој радњи Берте Алкалај где је било запослено 70 радника и радница дошло је до штрајка октобра 1911. године и после дводневне борбе била је потписана тарифа.¹⁵⁹

Због нечувеног шиканирања и изигравања радника у индустријском предузећу „Балкан“ радници су ступили у штрајк новембра 1911. године.¹⁶⁰

Столарски радници код Миодрага Крчединца 24. новембра ступили су у штрајк због несолидног понашања послодавца према правима организованих радника.¹⁶¹

Типографски радници у штампарији „Пијемонт“ ступили су у штрајк 5. децембра 1911. године због одбацивања тарифе од стране послодавца.¹⁶²

Тако је радничка класа Београда и током 1911. године имала борбу скоро без престанка, понекад врло жестоку, са буржоазијом која је настојала да онемогући организовану борбу радничке класе а тиме себи да обезбеди несметану, бездушну и безграничну експлоатацију пролетаријата. У овим борбама радници су имали против себе полицију, власнике предузећа, буржоаске партије и буржоаску штампу, али су ипак из те борбе најчешће излазили са позитивним билансом благодарећи томе што су имали добре своје радничке организације.

На почетку 1912. године у Београду је владала велика беспослица нарочито код ових струка: код зидара, каменорезаца, цимермана, столара, бравара, кројача, обућара, опанчара, абација, терзија, фабричких, обалско-саобраћајних, неквалификованих и других. Онда није чудо што су ови радници тада дневно имали један или ниједан обед, а ако би имали два онда је то било задовољавајуће у таквим условима. Заиста је то било више но бедно стање. Ово питање беспослице било је и на дневном реду Ванредног конгреса Српске социјалдемократске партије јануара 1912. године на коме је осуђена привредна политика буржоаске владе.¹⁶³

Штрајк, још увек, није био облик борбе који би се корисно и плански примењивао у корист радника и њихових организација, јер су то још врло често били поступци најогорченије нужне одбране и борба за основне услове егзистенције и развитака радничких организација. Али то не значи да радничка класа Београда није водила, како до тада тако и надаље, штрајкове нападног карактера и штрајкове у већем обиму тако да је учествовало не само радништво једне струке већ, на овај

или онај начин, цео пролетаријат Београда.

Разносачи писама ступили су у штрајк 20. јануара 1912. године због ниских надница. Штрајковало је 32 разносача. Та њихова борба успешно је окончана после 3 дана, јер су добили повишицу плате, са посла су удаљени сви штрајкбрехери, а запослени су штрајкачи.¹⁶⁴

Нису само одрасли, већ су и ученици у занатству водили борбу за свој бољи положај. Тако је у столарској фабрици 30. јануара ступило у штрајк 12 ученика због тога што их је пословођа малтретирао и неке отпустио кад су му се одупрли на његово шиканирање.¹⁶⁵

Учитељи су 4. фебруара 1912. године извели једнодневни штрајк у знак протеста што им Народна скупштина није решила питање о реформи основне школе и што није био боље регулисан њихов положај. Но иза овога многи од њих почели су се колебати и клањати пред влашћу, док су доследни остали само убеђени социјалдемократи.¹⁶⁶ А три дана иза учитеља у штрајк су ступили абаџијски радници и ученици супротстављајући се послодавцима који су покушали да раднике замене ученичком радном снагом. Штрајк је окончан 8. марта 1912. године прихватањем предлога који су поднели послодавци.¹⁶⁷

Лснчарски радници су у фебруару ступили у штрајк пошто нису могли да се споразумеју са послодавцима.¹⁶⁸

Керамичарски радници отпочели су штрајк 6. априла 1912. године јер послодавци нису хтели да прихвате тарифу. У овом штрајку радници су победили пошто су присилили послодавце да прихвате радничке захтеве 12. јуна 1912. године.¹⁶⁹ Молерски радници су 12. априла ступили у штрајк за увођење тарифе, па су брзо успели да присиле послодавце (сем осморице) да прихвате радничке захтеве. Новом тарифом је скраћено радно време од 9 на 8¹/₂ часова, а минимална надница повећана од 4 на 4,50 динара.¹⁷⁰ Истог месеца објавили су штрајк електричари који су радили на линији јер им није удовољен захтев за повећање над-

нице.¹⁷¹ Због велике експлоатације ћурчијски радници су ступили у штрајк 2. маја 1912. године. Учествовало је 25 радника, који су успешно окончали ову борбу после 25 дана.¹⁷²

Пошто је скупоба све више сатирала радничку класу, београдски пролетаријат је организовао 20. маја 1912. године један велики протестни митинг на коме је поред осталог донета и резолуција против скупобе у којој се и ово каже: „Према томе, сви они који пате од скупобе морају тежити заједно са социјалдемократским пролетаријатом уништењу капитализма и завођењу социјализма“.¹⁷³

Хлебарски радници су 9. јуна 1912. године ступили у штрајк захтевајући смањење радног времена. Учествовало је 100 радника из 40 радњи.¹⁷⁴ Радници Бајлонијевог млина отпочели су штрајк 20. маја пошто послодавац није хтео да прихвати радничке захтеве. Штрајк је успешно окончан 27. маја прихватањем тарифе.¹⁷⁵

У Гођевчевој фабрици радници су отпочели штрајк 21. маја 1912. године због покушаја послодавца да продужи радно време од 10 на 12 часова. У овој борби узело је учешћа 150 радника, који су је успешно докрајчили, упркос мешању полиције — 2. јула исте године. Овај штрајк коштао је тврдоглавог и упорног послодавца дакле више од онога што су радници тражили: он је изгубио 100.000 динара, а уз то су радници остварили своје захтеве.¹⁷⁶ И тесачки радници објавили су штрајк 28. маја и успешно га завршили 9. јуна — наднице су повећане за 17⁰/₀, а радно време сведено од 10 на 9 часова дневно.¹⁷⁷

Преко лета 1912. године у Београду је било више штрајкова у којима су учествовали металски, молерски, столарски, сарачки и браварски радници.¹⁷⁸ Нарочито треба истаћи штрајк 84 радника — служитеља поште и телеграфа, који је избио 3. августа 1912. године због ниске наднице и шиканирања које се тамо стално спроводило.¹⁷⁹

Занатски радници су падали у све тежу и тежу ситуацију јер им је радно време достигало 16, 18 па и 20 часова у 24 часа, а наднице падале на 1 дин.,

0,80 и 0,60 дин. Кад се томе дода још и беспослица, онда је просечно надница износила 1,32 дин. То није било довољно да се живи, камоли да се још и ради.¹⁸⁰ А кад је краљ Петар Указом о јавним радовима одредио да „дневнице не могу бити мање од 1 дин. нити веће од 1,50 дин.“, *Радничке новине* су то прокоментарисале под насловом „Узакоњење глади“ разобличавајући буржоаску власт на челу са монархијом.¹⁸¹

Социјалистички одборници у Београдској општини предложили су 5. јула 1912. године да Општина одобри кредите за јавне радове да би се умањила беспослица која је владала и која се све више увећавала. А у јесен, због ратних прилика, каква је тек страшна беспослица владала! Радови су сви потпуно били обустављени, те је руководство радничког покрета упућивало незаштићену сиротињу да захтева помоћ од општинских власти, у исто време захтевајући од власти да омогући посао незапосленима.¹⁸²

Ратном ситуацијом, и тиме што је огроман део радништва био мобилисан, радничка класа је тада била доведена у такав положај да јој није било могуће да води неку организовану борбу за побољшање свог економског положаја. Али зато и током 1912. године радничка класа Београда имала је жестоке борбе са послодавцима који су упорно настојали и даље да онемогуће сваку борбу радничке класе, и упркос упорности послодавца радници су успевали да истрају до краја. Најбољи пример за то су радници у фабрици „Гођевац“.

У каквој је ситуацији било београдско радништво у 1913. години најбоље ће нам илустровати ситуација у којој су били дрводељски радници. На почетку године било је запослено свега 39% дрводељских радника, рачунајући од броја који је био запослен пре почетка рата претходне године.¹⁸³ Књигоvezачким радницима послодавци су покушали, у марту 1913. године, да смање надницу, да продуже радно време па чак и да уведу рад на парче, што је било још 1907. године укинута, али у свему томе послодавци нису успели благодарећи

томе што су радници обновили рад своје организације.¹⁸⁴

Иако ратом ослабљене, радничке организације су обнављане и учвршћиване, те су се као такве и супротстављале навали експлоататора. Кожарско-прерађивачки радници код фирме „Пинкас-Штајн“ маја 1913. године споразумно су закључили тарифу. Радници су то успели благодарећи снази своје организације.¹⁸⁵

Када су радници, после завршетка ратова, били демобилисани говорили су: „Да нисмо дошли боље би било, јер би нам деца бар имала хлеба, док смо били тамо, општина је давала бар за хлеб, а сад кад смо дошли, рада нема, општина одмах престала помагати и деца нам скалавају од глади. То нам је од општине хвала.“¹⁸⁶

Београдски пролетаријат је гласно подигао свој глас како против беспослице тако и против рата на збору одржаном 15. септембра 1913. године. На збору су говорили Филип Филиповић и Драгиша Лапчевић.¹⁸⁷

Типографски радници су били једини који су 1913. године водили штрајк да би увели у живот дотадашњу тарифу. После петнаест дана ова борба је успешно окончана.¹⁸⁸

Како је радничка класа Београда била у врло тешком положају због беспослице која је те године владала и због пораста цена намирница, београдска партијска организација је организовала по квартовима у целом Београду зборове на којима је говорено против неподношљиве скупине.¹⁸⁹ Био је то велики протест ондашњем режиму против политике коју је он спроводио на штету огромне већине радног народа.

Штрајкови у 1913. години, мада бројно најмањи, с обзиром на ситуацију не губе у значају, јер се догађају у доба најхаотичнијих привредних и политичких прилика у којима се налазила Србија. Значајно је овде констатовати да се тактика штрајкова усавршила, јер су све више поштована постојећа партијска и синдикална упутства о вођењу штрајкова.

Српска социјалдемократска партија, почетком 1914. године, преко својих од-

борника у Општини београдској, с обзиром на велику беспослицу, поставила је свој захтев за помоћ беспосленима, која би се давала само преко радничких организација. Уз то она је захтевала да се обезбеди посао беспосленом радништву.¹⁹⁰

Када је пролетаријат Београда и Чукарице на збору 2. марта 1914. године одавао пошту палим борцима у штрајку на Чукарици 1907. године и тиме манифестовао своју солидарност у борби против буржоаског поретка буржоазија је била запрепашћена, али се брзо и снашла гонећи манифестанте. Тако је већ сутрадан, 3. марта, из фабрике шећера био отпуштен без отказа Жарко Грујић. Жандарми су га стражарно спровели из фабрике јер је отпуштен као „бунтовник“.¹⁹¹

Услови рада монополских радника почетком 1914. године били су врло лоши јер је радно време било сувише дуго, али је Радничка комора успела у преговорима са послодавцем да сведе радно време на 8 часова које је уведено од 10. априла 1914. године.¹⁹² Због избацивања радника с посла, 24. марта 1914. године ступило је у штрајк 29 столарских радника.¹⁹³

И поштанско-телеграфско и телефонско особље покушало је у марту са штрајком, али због недостатка организације која би руководила овом борбом штрајк је остао без успеха. Зато је касније у мају било отпуштено 30 радника, а на место ових узети су људи одани ондашњем режиму.¹⁹⁴ Телефонисткиње су тада биле плаћене са 30 динара месечно, иако су оне биле већ положили испит и стекле право на 60 динара. Оне нису биле организоване, оне нису имале снаге да се изборе за своја права.¹⁹⁵ А 57 папуцијских радника почело је са штрајком 24. маја 1914. године зато што послодавци нису хтели да прихвате радничке захтеве за повећање надница.¹⁹⁶

Београдски пролетаријат, на збору 23. маја 1914. године, пружио је подршку штрајку радника у Лесковцу — који су преко тридесет дана водили борбу — осуђујући буржоаску власт која ставља полицију у службу послодавца.

Била је то велика манифестација радничке солидарности београдског пролетаријата.¹⁹⁷

И организација жена социјалдемократата била је врло активна у пружању помоћи штрајкачкој борби београдског пролетаријата. Тако је Секретаријат жена социјалдемократата 15. јуна 1914. године организовао приредбу (сл. 9) у корист штрајкачког фонда.¹⁹⁸

У првој половини 1914. године пролетаријат Београда настојао је да поврати тековине које је имао пре балканских ратова, а које је изгубио у току тих ратова.

Радничка класа, у периоду о коме је реч, била је у дефициту у покривању својих основних животних потреба, те је била принуђена да се бори да би могла да опстане, да би могла да живи и кроз ту борбу успела је да постане фактор у даљем друштвеном развоју. За радника са породицом било је потребно дневно 4,15 дин., а за самца 2,49 дин. да би могао покривати основне дневне потребе, међутим, како је просечна надница у индустријским предузећима износила 2,87 дин., а код занатске производње (без одбијања беспослице) само 2,45 дин., односно 1,66 дин. према државној статистици, то је радник остајао у дефициту, што се увек одражавало на исхрани, а кроз то и на трајање века радника и његове породице.

У Београду цене животним намирницама 1905. године износиле су: хлеб 0,24 дин.; пасуљ 0,50; месо 1,30; маст 2 дин.; млеко 0,30; јаје 0,10; кромпир 0,30; живина 2 дин.; сланина 2 дин.; грашак 0,70; со 0,30; пиринач 1 дин.; кафа 3,20; чај 7 дин.; шећер 1 дин.; пиво 0,70; један кубни метар дрва 30 динара.

Раднику који обавља тежак посао потребно је свакодневно 130 гр. беланчевине, 100 гр. масти и 500 гр. угљених хидрата. Кад се те количине претворе у животне намирнице, добија се следећи преглед трошкова: 750 г меса, што кошта 0,98 дин.; 500 г пиринча — 0,50 дин. и 1000 г хлеба — 0,24 дин.; зачини 0,08 дин. и огрев 0,10 дин., што све износи 1,90 динара. Томе треба још додати трошкове кирије — дневно 0,40 дин., а затим трошкове за одело, обућу и остале

потребе, што дневно износи 0,20 динара — па да се добије укупна сума трошкова која износи 2,50 динара. Кад се упореди та цифра, дневна потреба радника, са његовом просечном надницом, која је — према подацима државне статистике — износила 1,66 динара, онда се види да је радник био свакодневно у дефициту за 0,84 дин., а ако је још и породицу имао, тај дефицит дневно је износио и 2,49 динара.

А како је поскупљење животних намирница и живота уопште и надаље ишло много брже но пораст надница — рецимо 1909. и 1910. године док су цене животних намирница порасле за 20%, наднице нису ни макле, — то је радничка класа била принуђена на све оштрију и јачу борбу да би могла да егзистира. Пораст трошкова живота у овом периоду у поређењу са порастом трошкова у времену од 4 до 5 година пре њега достигао је и 40%. Нарочито треба истаћи тежак положај радничке класе за време балканских ратова и после њих, када су радничке организације биле ослабљене, послодавци радно време — раније извојевано — продужили и наднице, чији је просек износио у 1911. години код најмање наднице 1,56 а код највеће 3,52 динара, смањили. Цене намирницама после ратова су порасле: хлеб од 0,28 на 0,33 дин., кромпир од 0,10 на 0,14 дин., лук од 0,10 на 0,40 дин, дрво од 13 на 17 дин., станарине од 18 на 22 дин. Укупно повећање цена у Београду износило је 11,7%. „Између скупоће живота и радничких надница — писао је Димитрије Туцовић 1912. године — јавља се толика несразмера која прети глађу широким народним масама и доводи у питање опстанак нације“. Пролетаријат Београда морао се понова борити да би опет извојевао већ стечене тековине које је био постигао уз велике напоре, кроз борбу, пре балканских ратова. И тада успеси нису изостали јер су радници пред први светски рат опет, пошто су ојачали своје организације, успели да побољшају свој положај.¹⁹⁹

Радничка класа Београда борила се упорно за своје постојање, за своје место под сунцем, за афирмацију своје снаге као политичког и економског фак-

Жене за штрајк

Секретаријат жена Соц. Демокришћа приредиће у недељу 15 окт. м. у 3 часа по подне другарски сасијанак у близини на „Михаиловцу“. Улазна цена 0.50 д. од особе, половина прихода одређена је штрајкачком фонду Глав. Рад. Савеза.

Најшоплије препоручујемо друговима да овај сасијанак што обилније посетите, јер ће поред лепих песама и игранке имати пријатно разонођење на чистом ваздуху.

Програм:

1. Драга Стефановић — Поздравна реч;
2. Дежејге — Интернационала, пева хор „Абрашевића“;
3. М Горки — „Буря“ декламује М. Благојевић;
4. Кад прво сунце — пева хор „Абрашевића“
5. Љ. Димитрова — Прокуни Мајке, декламује Р. Илићка.
6. Ст. Мил. Шијачки — Химна „Абрашевића“ — пева хор „Абрашевића“.

Сл. 9 — Програм приредбе Секретаријата жена социјалдемократа одржане 15. VI 1914. године. (Радничке новине, 136, Београд, 1914).

тора у друштву и у тој борби, у периоду од стварања класних организација — Партије и синдиката — до првог светског рата постигла је видне резултате у пркос свој буржоазији, која се упорно борила да докаже да у Србији не постоји радничко питање. Споро, али упорно се одвијала та борба београдског пролетаријата, која је имала вишеструки значај за даљи развитак радничког покрета.

Прво, радничка класа се школовала у непрекидној класној борби, јер се кроз те штрајкачке борбе калила за нова и нова прегнућа која су се постављала пред радничку класу Београда.

Друго, штрајкови које је водио београдски пролетаријат најчешће су били сигурна баријера противу бездушне експлоатације којој је била изложена радничка класа.

Треће, кроз овај вид борбе, кроз ове штрајкове, који су најчешће вођени потпуно организовано и са пуно дисциплине радничка класа поред економског постизала је и политички ефекат, јер

после сваког успешно вођеног и успешно окончаног штрајка синдикалне и партијске организације не само да су организационо учвршћиване но су и бројчано расле.

Дакле, штрајкови вођени у Београду у периоду 1903—1914. године били су истинска и најбоља школа класне борбе београдског пролетаријата, школа из које су израсли борци који су предано наставили борбу радничке класе и после првог светског рата удруженим снагама радничке класе, не само Србије већ и читаве Југославије све до коначног обрачуна са буржоазијом.

НАПОМЕНЕ

¹ Сви датуми су узети по старом календару.

² *Радничке новине*, 43, Београд, 1903.

³ Историјски архив Београда, Управа града Београда, Кварт теразијски — службени вечерњи рапорт, 10. VIII. 1903; *Радничке новине*, 41, Београд, 1903.

⁴ *Радничке новине*, 45, Београд, 1903.

⁵ *Синдикални покрет у Србији 1903—1919*, Београд, 1958, 6; *Радничке новине*, 47, 51, Београд, 1903.

⁶ *Радничке новине*, 44, Београд, 1903.

⁷ Исто, 30.

⁸ Исто, 53.

⁹ *Живот*, 125, Београд, 1904; *Радничке новине*, 1, 444, Београд, 1904; *Синдикални покрет у Србији 1903—1919*, Београд, 1958, 6.

¹⁰ *Радничке новине*, 2, Београд, 1904.

¹¹ Исто, 4, 5 и 7, Београд, 1904.

¹² Исто, 20.

¹³ *Трговачки помоћник*, 7, Београд 1904; *Радничке новине*, 22, 92, Београд, 1904.

¹⁴ *Радничке новине*, 18, 19, Београд, 1904.

¹⁵ Исто, 28.

¹⁶ Исто, 30.

¹⁷ Исто, 37.

¹⁸ Исто, 45.

¹⁹ Исто, 47.

²⁰ Историјски архив Београда, Управа града Београда, Кварт теразијски — јутарњи рапорт 29. VII 1904. године; *Радник*, 21, Крагујевац, 1904.; *Радничке новине*, 58, 66, Београд, 1904.

²¹ Историјски архив Београда, Управа града Београда, Топчидерска полиција, *Вечерњи извештај*, 5. и 6. VII 1904. године.

²² *Радничке новине*, 68, Београд, 1904.

²³ Исто, 74.

²⁴ Исто, 76, 78.

²⁵ Исто, 89, 91.

²⁶ Исто, 80, 88, 93, 97, 99.

²⁷ Исто, 10, 1905.

²⁸ Исто, 22, 1905; 27, 1906.

²⁹ *Политика*, 405, 407, Београд, 1905.

³⁰ *Радничке новине*, 21, 22, 27, 28, 29, 35, 41, 42, Београд, 1905; *Политика*, 443, 449, 457, 463, 465, Београд, 1905; *Радник*, 14, Крагујевац, 1905; *Мали журнал*, 101, Београд, 1905.

³¹ Резолуција са збора кројачких радника од 6. маја 1905. године којом се захваљују на подршци у овом штрајку:

- „1. Савезу кројачких радника на конкретном вођењу штрајка и давању материјалне и моралне помоћи;
2. Главном радничком савезу на своме пуном ангажовању за ствар овог штрајка;
3. Свим радничким организацијама и организованим радницима на пуној солидарности и моралној и материјалној помоћи;
4. Српској социјалдемократској странци на извојеваном праву штрајка, заштити штрајка и забрани употребе војника као штрајкбрехера; и
5. *Радничким новинама* на усрдној борби за ствар штрајка и ствар кројачких радника” (*Радничке новине*, 42, Београд, 1905).

³² *Радничке новине*, 34, Београд, 1905.

³³ Исто, 36.

³⁴ Исто, 42, 1905; 36, 1911.

³⁵ Исто, 42, 1905.

³⁶ Исто, 43, 44, 49, 57, 96, 1905; 27, 1906.

Текст резолуције са радничког збора од 15. маја 1905. године гласи:

„Велики збор радника и радница одржан 15. маја код „Руске круне” поводом догађаја у ткачком штрајку:

- 1) Најенергичније протестује противу готовости полициске да по лажним доставама врши насиља према нама, узурпира наша грађанска права;
- 2) Жигоше ропску послушност мајстора који су интересима својим везани за радничке, а немају смелост да покажу ма какав отпор и раде послове који нису њихови;
- 3) Одаје признање Савезу и Радничким новинама на неуморном раду за победу радника;
- 4) Истиче решеност штрајкача да у штрајку истрају до краја и апелује на солидарност свих радника, те да њиховом помоћу ткачи могу победити. У то име ткачи узвикују: Живела солидарност пролетаријата! Живела социјална демократија! (Радничке новине, 44, Београд, 1905).

³⁷ Радничке новине, 44, Београд, 1905.

³⁸ Исто, 49.

³⁹ Исто, 50, 51, Београд, 1905.

⁴⁰ Исто, 50, 52.

⁴¹ Исто, 54.

⁴² Исто, 59.

⁴³ Исто, 60, 65.

⁴⁴ Историјски архив Београда, Управа града Београда — Кварт савамалски за прес-биро, 21. VII 1905. године; Радничке новине, 61, Београд, 1905.

⁴⁵ Радничке новине, 63, Београд, 1905.

⁴⁶ Исто, 64, 65, 1905.

Текст резолуције са великог радничког збора против наредбе о штрајковима одржаног 31. јула 1905. године гласи:

- „1. Захтевати да се нардеба о штрајковима поништи, пошто је противна Уставу и Закону.
2. Тражи да се полиција не меша у штрајкове и да не лиферује штрајкбрехере.
3. Протестовати што општинске и полициске власти туку, хапсе и прогоне раднике и тражити да се томе вандализму стане на пут. Извршење ове одлуке ставља се у дужност Управи Српске социјалдемократске странке и Радничког савеза”. (Радничке новине, 65, Београд, 1905).

⁴⁷ Радничке новине, 67, Београд, 1905.

⁴⁸ Типографски гласник, 7, Београд, 1905.

⁴⁹ Радничке новине, 67, 69, 83, Београд, 1905.

⁵⁰ Исто, 67, 73.

⁵¹ Исто, 73, 76.

⁵² Исто, 10, 12, 14, 15, 1906, Радник, 6, Крагујевац, 1906.

⁵³ Радничке новине, 18, 21, Београд, 1906.

⁵⁴ Исто, 26, 30, 44, 46, 53, 1906; 7, 1907 Радник, 14, Крагујевац, 1906.

⁵⁵ Радничке новине, 26, 34, Београд, 1906.

⁵⁶ Исто, 38.

⁵⁷ Исто, 38, 39, 40, 42.

⁵⁸ Исто, 44, 58, 66.

⁵⁹ Исто, 45, 52, 53, 73, 88, 96, 1906; Књиго-везачки гласник, 3, 1906.

⁶⁰ Радничке новине, 55, 57, 58, 60, 64, Београд, 1906; 8, 1907; Живот, књ. I, ст. 6, Београд, 1906, 385; Радник, 26, Крагујевац, 1906.

⁶¹ Сиц — систем капиталистичке експлоатације кроз рад на парче, најчешће код куће.

⁶² Резолуција са збора од 7. маја 1906. године гласи:

„1. Збор ставља у дужност управи Савеза кожарско-прерађивачких радника да од данас ником не дозвољава радити на сицу.

2. Ако се ко од радника ухвати да и даље ради на сицу биће бојкотован а тако исто и послодавац који би давао на сиц посао радницима.

3. Збор моли уредништво Радничких новина да ову резолуцију отштампа (Радничке новине, 57, Београд, 1906).

⁶³ Радничке новине, 60, 68, Београд, 1906.

⁶⁴ Књиговезачки гласник, 1, Београд, 1906.

⁶⁵ Типографски гласник, 7, 10, Београд, 1906.

⁶⁶ Радничке новине, 63, Београд, 1906.

⁶⁷ Исто, 77.

⁶⁸ Исто, 93.

⁶⁹ Исто, 96, 113, 140, 141, 1906; 23, 103, 1907.

⁷⁰ Исто, 102—108, 1906.

⁷¹ Исто, 104, 108.

⁷² Исто, 44, 105, 107, 109.

⁷³ Књиговезачки гласник, 3, Београд, 1906.; Радничке новине, 109, 110, Београд, 1906.

⁷⁴ Радничке новине, 117, 118, 121, 123, Београд, 1906.; Типографски гласник, 11, Београд, 1906.

⁷⁵ Мали журнал, 307, Београд, 1906.; Пролетер, 9, Београд, 1906.

⁷⁶ Мали журнал, 338, Београд, 1906.

⁷⁷ Типографски гласник, 12, Београд, 1906.; Радничке новине, 146, Београд, 1906; 3, 1907.

⁷⁸ Радничке новине, 10, 12, Београд, 1907; Радник, 2, Крагујевац 1907.

⁷⁹ Типографски гласник, 1, Београд, 1907.; Радничка борба, 1, Београд, 1907.

⁸⁰ Радничке новине, 21, Београд, 1906, 25, 27, 28, 29, 30, 32, 1907, Савез кожарско-прерађивачких радника у Србији, и Извештај за 1912—1913. годину, Београд, 10—11.

⁸¹ Радничке новине 32, 34, 36, 45, 59, 66, 73, Београд, 1907.

⁸² Исто, 63, 89, 1907.; 17, 1908.; 41, 1910.

⁸³ Исто, 89, 94, 1907.

⁸⁴ Исто, 106.

⁸⁵ Резолуција са радничког збора 9. септембра 1907. године гласи:

„Велики раднички збор држан 9. септембра 1907. год. у Београду обавештен о штрајку рударских радника на Вршкој Чуки, констатује: 1) да је штрајк оправдан и да је изазван експлоатацијом коју је рударска компанија вршила над радницима; 2) да је мешање полиције у штрајк и њено стављање у службу капиталистичког предузећа противзаконно и противуставно; 3) да је употреба стајаће војске за угушење штрајка атак државе на права, слободу и хлеб радника.

Стога збор једнодушно одлучује:

а) Изјављује се рударским радницима другарска симпатија и пуна солидарност у борби.

б) Против полициског мешања у штрајк и њезиног бруталног насртања на права радника збор улаже најодлучнији протест и захтева да се дотични полициски органи ставе под кривичну истрагу и предаду суду на осуду.

в) Употребу стајаће војске за угушење штрајка збор сматра као владину објаву дивљега рата радничкој класи; а како се по извесним знацима може поузданошћу судити да ће влада и даље употребљавати војску против радничке класе и њезине борбе, то збор позива све другове, да своје познанике и пријатеље који су под заставом, стално обавештавају о оправданости радничке борбе и о потреби да се војници уздрже од напада на штрајкаче и раднике уопште. Тако исто ће се код оних младића, који подрастају за војску, стално радити на обавештавању, да као војници не отимају хлеб радницима и не насрћу и не пуцају на своје родитеље, на своју браћу и на своје другове” (Радничке новине, 109, Београд, 1907).

⁸⁶ Радничке новине, 117, 123, Београд, 1907.

⁸⁷ Комунални календар 1906—1907, Београд, 1907, стр. 7 и 10; Радничке новине, 133, 134, 136, 138, 139, Београд, 1907.

⁸⁸ Радничке новине, 140, Београд, 1907.

⁸⁹ Исто, 1, 1908.

⁹⁰ Резолуција о тарифама и штрајковима са Четвртог конгреса Главног радничког савеза (1907. године) гласи:

„Да би штрајкови који се воде за поправку услова рада испадали у корист радника, потребно је:

1) да се сталним и систематским радом подигне морална и материјална снага организација и изврши најпотпуније организовање радника:

2) да се при објави штрајка, његову завршетку и одређивању тактике у његовом вођењу води рачуна о стварним чињеницама: привредним приликама, снази организације, снази противника итд.;

3) да савезне управе испуњавају према Управи Главног радничког савеза правилник о штрајковима обавештавајући је о објави и току штрајка;

4) да за издржавање штрајкова треба рачунати поглавито на своју сопствену снагу. Помоћ осталих организација указиваће се преко Главног радничког савеза, по његовом одобрењу и само оним штрајковима који су одобрени;

5) да Главни раднички савез може за издржавање већих борби издати нарочите маркице у време сезоне рада за појачање резервног фонда” (Радничке новине, 24, Београд, 1908).

⁹¹ Радничке новине, 3, 38, Београд, 1908.

⁹² Исто, 20, 21, 1908.

⁹³ Исто, 28, 29, 31, 48, 153, 1908; 36, 1911.

⁹⁴ Политика, 1482, Београд, 1908.; Радничке новине, 29, 38, Београд, 1908.

⁹⁵ Радничке новине, 49, Београд, 1908.

⁹⁶ Исто, 45, 50, 59, 60, 72, 84, 112.

⁹⁷ Исто, 66, 86.

⁹⁸ Исто, 59, 60, 67.

⁹⁹ Исто, 96, 126.

¹⁰⁰ Исто, 71, 72, 73, 74, 75, 1908.; Радник, 22, Крагујевац, 1908.

¹⁰¹ Радничке новине, 83, Београд, 1908.

¹⁰² Исто, 101.

¹⁰³ Исто, 103.

¹⁰⁴ Исто, 106.

¹⁰⁵ Исто, 129.

¹⁰⁶ Исто, 138.

¹⁰⁷ Исто, 150, 151.

¹⁰⁸ Исто, 25, 1909.

¹⁰⁹ Исто, 4.

¹¹⁰ Исто, 6.

¹¹¹ Исто, 45, 64.

¹¹² Исто, 20, 30, 31, 52, 56, 61, 68.

¹¹³ Исто, 64, 65, 129.

¹¹⁴ Исто, 71.

¹¹⁵ Историјски архив, 992, Београд; Радничке новине, 70, 73, Београд, 1909.

¹¹⁶ Радничке новине, 78, 81, 1909, Београд.

¹¹⁷ Радник, 28, Крагујевац, 1909; Радничке новине, 79, Београд, 1909.

¹¹⁸ Мали журнал, 232, Београд, 1909; Радничке новине, 101, 138, Београд, 1909.

¹¹⁹ Радничке новине, 112, Београд, 1909.

¹²⁰ Исто, 126.

¹²¹ Исто, 122, 135.

- ¹²² Исто, 141, 143, 151, 1909.; *Мали журнал*, 330, Београд, 1909.
- ¹²³ *Радничке новине*, 151, Београд, 1909.
- ¹²⁴ Исто, 123.
- ¹²⁵ Исто, 128.
- ¹²⁶ Исто, 129.
- ¹²⁷ Исто, 135.
- ¹²⁸ Исто, 149.
- ¹²⁹ Исто, 42, 49, 73, 77, 94, Београд, 1910.
- ¹³⁰ Исто, 58, 86, 96, 132, 1910; 66, Београд, 1911.
- ¹³¹ Исто, 64, 1910.
- ¹³² Исто, 64, 65, 75.
- ¹³³ Исто, 82.
- ¹³⁴ Исто, 89, 90, 98, 109.
- ¹³⁵ Исто, 107, 108, 115, 141, 143.
- ¹³⁶ *Мали журнал*, 260, 261, 264, 269, 277, 286, Београд, 1910; *Ново време*, 259, 282, Београд, 1910.
- ¹³⁷ *Радничке новине*, 112, 112, 113, 122, Београд, 1910.
- ¹³⁸ Исто, 120, 121, 132, 137, 144, 1910; *Мали журнал*, 293, Београд, 1910; *Ново време*, 279, Београд, 1910.
- ¹³⁹ *Радничке новине*, 122, Београд, 1910.
- ¹⁴⁰ Исто, 133.
- ¹⁴¹ Исто, 153, 155.
- ¹⁴² Исто, 3, 11, 21, 56, 66, 69, 116, Београд, 1911.
- ¹⁴³ Исто, 15, 74, 214.
- ¹⁴⁴ Исто, 62, 77, 90.
- ¹⁴⁵ Исто, 40, 64.
- ¹⁴⁶ Исто, 79, 86, 88.
- ¹⁴⁷ Исто, 139, 1910; 79, 119, 182, 186, 220, 225, 245, 1911; *Slobodna riječ*, 103, *Zagreb*, 1911; Јапчевић Драгиша, *Положај жељезничара*, Београд, 1919, 25 и 26.
- ¹⁴⁸ *Радничке новине*, 110, 120, 127, 136, Београд, 1911.
- ¹⁴⁹ Исто, 114.
- ¹⁵⁰ Исто, 116, 117, 118, 138, 141, 142, 1911; *Slobodna riječ*, 132, 153, *Zagreb*, 1911; *Ko-pobarski vesnik*, 10, *Zagreb*, 1911; *Radnička bor-ba*, 25, *Zagreb*, 1911; *Ново време*, 146, 150, 178, Београд, 1911.
- ¹⁵¹ *Радничке новине*, 146, 148, Београд, 1911
- ¹⁵² Исто, 148, 1911.
- ¹⁵³ Исто, 153.
- ¹⁵⁴ Исто, 158.
- ¹⁵⁵ Исто, 165, 174, 182, 217.
- ¹⁵⁶ Исто, 182, 186.
- ¹⁵⁷ Исто, 225.
- ¹⁵⁸ *Ново време*, 283, Београд, 1911.
- ¹⁵⁹ *Радничке новине*, 227, Београд, 1911.
- ¹⁶⁰ Исто, 256, 257.
- ¹⁶¹ Исто, 271.
- ¹⁶² *Ново време*, 339, Београд, 1911; *Рад-ничке новине*, 280, Београд, 1911.
- ¹⁶³ *Радничке новине*, 11, 14, 26, Београд, 1912.
- ¹⁶⁴ *Политика*, 2877, Београд, 1912.; *Радни-чке новине*, 18, 21, 1912; *Slobodna riječ*, 29, 196, *Zagreb*, 1912.
- ¹⁶⁵ *Радничке новине*, 29, Београд, 1912.
- ¹⁶⁶ *Политика*, 2891, 2892, Београд, 1912.; *Радничке новине*, 30, 31, 40, Београд, 1912.
- ¹⁶⁷ *Радничке новине*, 32, 42, 53, 69, Београд, 1912.; *Политика*, 2925, Београд, 1912.; *Мали журнал*, 54, Београд, 1912.
- ¹⁶⁸ *Радничке новине*, 40, Београд, 1912.
- ¹⁶⁹ Исто, 83, 96, 140.
- ¹⁷⁰ Исто, 88, 99.
- ¹⁷¹ Исто, 98.
- ¹⁷² Исто, 103, 123.
- ¹⁷³ Исто, 117.
- ¹⁷⁴ Исто, 134.
- ¹⁷⁵ Исто, 124, 126, 1912; *Једнакост*, 10, Бео-град, 1912.
- ¹⁷⁶ *Радничке новине*, 117, 121, 129, Београд, 1912; *Синдикални покрет у Србији 1903—1919*, Београд, 1958, 518; *Металски радник*, 11, 12, 13, Београд, 1912, *Мали журнал*, 157, 176, Бео-град, 1912.
- ¹⁷⁷ *Радничке новине*, 144, 152, Београд, 1912.
- ¹⁷⁸ Исто, 153.
- ¹⁷⁹ Исто, 180, 181, 183, 185, 186, 187, 1912; *Мали журнал* 214, Београд, 1912.
- ¹⁸⁰ *Радничке новине*, 79, Београд, 1912.
- ¹⁸¹ Исто, 88.
- ¹⁸² Исто, 158, 231.
- ¹⁸³ Исто, 21, 1913.
- ¹⁸⁴ Исто, 43.
- ¹⁸⁵ Исто, 95.
- ¹⁸⁶ Исто, 176.
- ¹⁸⁷ Исто, 194.
- ¹⁸⁸ Исто, 249, 250, 1913; 90, Београд, 1914.
- ¹⁸⁹ Исто, 264, 266, 268, 1913.
- ¹⁹⁰ Исто, 15, 1914.
- ¹⁹¹ Исто, 60.
- ¹⁹² Исто, 81, 84.
- ¹⁹³ Исто, 87, 97, 144.
- ¹⁹⁴ Исто, 75, 104.
- ¹⁹⁵ Исто, 110.
- ¹⁹⁶ Исто, 128, 141.
- ¹⁹⁷ Исто, 122.
- ¹⁹⁸ Исто, 136.
- ¹⁹⁹ *Синдикални покрет у Србији 1903—1919*, Београд, 1958, стр. 345, 462, 463, 486, 487; Јапчевић Драгиша, *Положај жељезничара*, Бео-град, 1919, 25 и 26; *Радничке новине*, 9, 31, 1905; 139, 1910; *Борба*, књ. 5, Београд, 1912, 8.

GREVES DES OUVRIERS DE BELGRADE ENTRE 1903 ET 1914

M. TOPALOVIC

Le mouvement ouvrier de Belgrade prend, avec la formation du Parti social-démocrate serbe et de la Fédération ouvrière, c'est à dire de la Fédération générale ouvrière en 1903, la forme d'une lutte organisée dans le vrai sens du mot et son vrai sens social. Le mouvement a été ainsi doté d'un corps organisé — le parti et les syndicats — qui dirigeait sa lutte et le développement du mouvement. Cet article traite de l'activité du prolétariat de Belgrade se manifestant par des grèves, nombreuses à l'époque, de la création du Parti jusqu'à la première guerre mondiale.

La classe ouvrière de Belgrade avait contre elle dans cette lutte pour ses droits, pour une vie meilleure et pour l'amélioration de sa situation économique, non seulement les employeurs mais aussi tout l'appareil de l'Etat bourgeois et surtout la police en tant que gardien principal du régime bourgeois. *Le Journal Ouvrier*, organe du Parti Social-démocrate Serbe et de l'Union Générale Ouvrière, écrivait à ce sujet: »La police prend comme prétexte des persécutions des ouvriers — ces grèves...« Mais malgré toutes ces forces s'opposant à la classe ouvrière celle-ci continuait obstinément à lutter durant des années, gagnant pas à pas de toujours meilleures positions et le droit de citoyenneté de plus en plus affirmé dans la société bourgeoise.

La raison des grèves, si fréquentes à cette époque, se trouve certainement dans la tendance de la classe ouvrière d'améliorer sa situation économique. L'amélioration de cette situation était lente les ouvriers n'étant pas en mesure de juger de leurs forces et du moment où il fallait attaquer.

D'une manière générale en 1904 la journée de travail des ouvriers de Belgrade était de 13 heures en moyenne et le salaire moyen de 2,93 ou bien de 1,38 dinars, sans compter le chômage de 4 mois par an. Etant donné cette situation la classe ouvrière se voyait obligée de lutter avec des forces dont elle pouvait disposer afin d'améliorer sa situation. Les grèves étaient déclenchées dans le but d'obtenir la satisfaction des exigences

telles que journée de travail plus courte, augmentation des salaires et emploi des ouvriers organisés.

Tout en manquant d'organisation politique ferme et de moyens financiers les mouvements ouvriers ont eu en 1905 de combats épuisants durant les 20 grèves, organisées cette année-là.

La caractéristique de cette lutte en 1906 c'est que les employeurs ont opposé aux grévistes une résistance solidaire et consciemment organisée, avec la tendance d'annuler toute acquisition des luttes précédentes de la classe ouvrière et d'empêcher la formulation de nouvelles exigences. Ceci a eu pour conséquence de grandes dépenses psychiques et physiques de la classe ouvrière ainsi que de grandes dépenses financières.

Il faut souligner qu'en 1907 les ouvriers avaient à défendre les conditions de travail acquises par des combats précédents. Aussi insuffisante qu'elles étaient ces acquisitions représentaient tout de même un pas en avant par rapport à la situation de la veille. Les combats du prolétariat de Belgrade représentaient en fait la lutte pour l'existence dans le vrai sens du mot, car la classe ouvrière y versait non seulement son sang, mais y déposait aussi des vies de ces meilleurs fils.

En 1908 le prolétariat de Belgrade luttait pour conserver les positions acquises, mais s'efforçait — aussi — d'obtenir de nouvelles améliorations de vie et de travail, et luttait souvent pour l'existence et la reconnaissance des organisations ouvrières, car il n'était pas rare que les employeurs essayent de se libérer de toutes leurs obligations envers les organisations ouvrières, ou même de les dissoudre en définitive afin d'augmenter l'exploitation des ouvriers. La meilleure preuve de cette affirmation nous est donnée par les grèves des ouvriers de ferblanterie et de la fabrication des chaussures, organisées en été 1908.

Durant 1909 les grèves étaient mieux organisées et préparées d'avance, de sorte qu'elles épuisaient moins les hommes et coûtaient moins à l'organisation tout en ap-

portant de meilleurs résultats, des succès plus durables. La lutte des grévistes se prolongeait d'année en année avec de toujours nouveaux succès malgré la résistance de la bourgeoisie toujours plus habile. Ceci avait pour conséquence des conflits de classe de plus en plus âpres. La meilleure preuve nous est donnée par le cas des grévistes de l'usine »Godjevac« qui ont réussi, en 1912, à tenir, avec discipline, dans une lutte longue et épuisante.

Les grèves de 1913, quoique moins nombreuses étant donné la situation, ne perdent rien de leur importance car elles se situent à l'époque du chaos politique et économique de la Serbie. Il faut souligner que la tactique des grèves a été perfectionnée et les directives du parti et des syndicats respectées avec plus de rigueur.

Au cours de la première moitié de 1914 le prolétariat de Belgrade s'efforçait de reconquérir les acquisitions d'avant les guerres des Balkans, perdues au cours de ces guerres.

C'est ainsi que le prolétariat de Belgrade a donné, à cette époque allant de la formation du Parti Social-démocrate Serbe jusqu'à la première guerre mondiale, sa contribution à la lutte générale de la classe ouvrière contre la bourgeoisie, contribution sous forme des grèves.

La classe ouvrière de Belgrade a été consciente de sa situation difficile, consciente que seule la lutte peut la protéger de l'exploitation inhumaine et que seule la lutte pourra la libérer de toute exploitation. Tandis que le minimum vital d'une personne était de 1,10 dinars par jour, l'ouvrier gagnait en moyenne 1,35 dinars, sans compter le chômage, et à l'époque où l'ouvrier gagnait 1,66 dinars par jour il avait besoin de 2,49 dinars, ce qui signifie qu'il était toujours en déficit quant aux moyens de son existence, et s'il avait en plus une famille, ceci se reflétait aussi sur sa famille. La classe ouvrière devait conquérir par cette lutte obstinée son droit à la vie et au travail, garantie de son existence.

Les grèves menées à Belgrade à cette

époque furent la vraie et la meilleure école de la lutte de classe du prolétariat de Belgrade, formant des combattants qui ont continué à lutter avec abnégation pour les droits de la classe ouvrière après la Première guerre mondiale non seulement en Serbie, mais dans tout la Yougoslavie jusqu'au règlement des comptes définitif avec la bourgeoisie.

Illustrations dans le texte:

- Fig. 1 — Le rapport matinal du Commissariat de police de Terazije le 29 juillet 1904 sur les arrestations des ouvriers grévistes (Archives Historiques de Belgrade).
- Fig. 2 — Appel aux ouvriers de métallurgie de joindre la grève des ouvriers de l'usine »Godjevac«. (Archives Historiques de Belgrade).
- Fig. 3 — Ordre de la Préfecture de la ville de Belgrade sur les grèves d'ouvriers du 13 juillet 1905, № 23723 (Archives Historiques de Belgrade).
- Fig. 4 — Information sur la revocation de l'ordre concernant les grèves, ordre № 23723 (*Journal ouvrier*, 67, Belgrade, 1903).
- Fig. 5 — Appel de la Direction de la Fédération des ouvriers des textiles lancé dans le but de boycotte des produits de l'usine »Sonda« (Archives Historiques de Belgrade).
- Fig. 6 — Tract de la commission des salaires de l'Association des ouvriers typographes invitant les citoyens à boycotter les journaux bourgeois, imprimés dans les imprimeries boycottées. (Archives Historiques de Belgrade)
- Fig. 7 — Interpellation du député social-démocrate Dragiša Lapčević au Ministre de l'Intérieur au sujet du massacre des grévistes à Čukarica (Archives d'Etat de la RP de Serbie).
- Fig. 8 — Tract sur la grève des garçons au café »Ruski Car« le 10 juin 1909 (Archives Historiques de Belgrade).
- Fig. 9 — Programme de la manifestation du Secrétariat des femmes social-démocrates le 15 juin 1914 (*Journal ouvrier*, 136, Belgrade, 1914).

